

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҢ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Бүтүн Россиятагы үүс-уран самодетельность фестивала

ЧУРАПЧЫ ЫРЫАТА ЫРААХХА ДУОРАЙДА

2004 СЫЛ
КУЛУНТУТАР
27 КҮНЭ
(УСУОТА)
№ № 34 - 35
(9095 - 9096)

Улуу Кыайы 60 сылынан дайду үрдүкүн араас дьаһаллар ытылан эрэллэр. Олортон биридэстэринэн "Сверкай алмазми, Россия!" дигэн бүтүн Россиятагы үүс-уран самодетельность уонна норуот айымньытын хорук фестивала буолар. Ол чэрчитинэн билиги үлүстүгүгүр нэһиликтэр икки ардыларыгар ытыллыбыт фестиваль түмүктэнэ. 17 нэһилик бары кэлэн "Айыллаан" Сыннааһа кинигэр Улуу Кыайыга аналлаах композицияларын уонна үүс-уран самодетельность кыттылаахтарын куустарынан туруорбут концерттарын кордорон бардылар. Маны таһынан А.П.Мухомов аатынан Картиной галереяда норуот уран тарбахтаахтарын онгоһуктара эмиз албах дьону-сэргэни түмтэ. Бу күнүг далааһыннаах дьаһалга барыта 2580 киһи кэлэ. Жюри Алабар, Холбо, Сылан, Болтоно, Кытаанах, Одьулун нэһиликтэрин ордуу тэрэбинээстэрин уонна бэлэмнээхтэрин бэлэстэ. Күлүн тутар 26 күнүгүр бастыг нүмүрдүртэн түмүк концерт буолара быланнаар.

Оттон күлүн тутар 21 күнүгүр Мэнэ-Хангалас кинигэр Майа сэлэһинээхтэр Чурапчы улуула республика түһүлгүтүгүр баран кытан кэлэ. Бу ый 19, 20, 21 күнүгүгүр Уус-Майа, Амма, Таатта, Мэнэ-Хангалас, Уус-Алдан, Чурапчы уонна Дьукускай куорат муниципалый тэриһинээхтэр концерттарын жюри тура тэбинэн көрөн сыаналаата. Чурапчытан 130 киһилээх делегация баран улуус аатын чыстээхтик көмүскээн кэлэ. Бу түһүлгүн культура управлениетин начальнига Дмитрий Дмитриевич Попов ситилин билиһиннэрэ:

— Барыта 10 киһиттэн састаамаах жюри сыаналаата. Олор истэригэр СР Правительствоттан бэрэстэбинэт З.В.Рожина, Дьукускайдагы Оксана Алексеевна Алексеева аатынан Норуот айымньытын кинигин директора С.П.Григорьев, кини методической отделын начальнига С.В.Хон, специалистар Н.Толбонова, С.Адамова, Артикаадагы культура уонна искусство институтун проректора Н.К.Дарбахаева баалар. Билиги ирдэбил быһытынан эмиз икки отделениелээх представлениен кытыллыбыт. Аан бастаан СР культураны туйгуна, П.М.Решетников аатынан "Чурапчытагы народный театр режиссера Иван Бушков туруоруутунан "Аан дайду икитин

аймалбана" дигэн дириг ис хоһоонноох композиция кардартуна. Бу туруорууга сэрин адыархайыттан албах сүтүктэммит ийэ киһи дууһатын аймалбана, ытабыла-сонгобула олус долгугуулаахтык кэлэ. Сааланы толору муустубут дьон артистар айар уобарастарыгар киирсэн, тэпигэ аймана, харааста олоддулар.

Композиция тематыгар хайы-уё киирон олорор көрөөччү бу кэннэ сабалламыт академический концерт тэминигэр тутта буолбака, сыйыа киирдэ. Концерт улууска ытыллыбыт фестиваль түмүгүнэн талылыбыт 16 нүмүр киһилээхтэр. Түмүккэ 11 нүмүрүгүр Бочуотунай грамотанан наараадалаана. Ол курдук, Чурапчытагы эр дьон народнай хора (сал. Е.М.Лыткина), Диригизэби народнай хор (сал. Ф.И.Попова), Чурапчытан эр дьон квартета "Салаат астылана", эмиз бу нэһиликтэн үгүсү бөлөкө (сал. О.Е.Баишева), Сылантан эр дьон триота "Ветеран убайым", Диригизэн "Алаас кыргытара" вокальный ансамбль "Күн", биридизэн нүмүрдүртэн Диригизэн Валерий Корякин "Өрүү", Улахан Култан Федор Трофимов "Бу Лена", Чурапчытан Иван Хон "Салаат турар" солотара уонна Одьулунтан Надежда Поталова хомуска импровизацията жюри билиһиннэрин ытылар.

Жюри улахан сэнээрлэрин сценаны көрөгөтүн ыла. Одоо биридизэн Кыайы орденн, иккис өттүгүр фестиваль тематыгар сөл түбөһиннэрин хас да кырылаах саха алмааһын онгортон ытабыллыт. Балар прожектордар уоттарыгар араастаан оонньоон-кулумнээн чачы да үчүгэй көстүүнү биктидилэр. Манна Чурапчытагы А.Гоголев аатынан музыкальной окулала директора Ю.С.Толстоухов салайааччылаах бөлөк үкүтэ сыаналаммытыттан бары да үөрдүбүт. Жюри чилиннэрэ маны таһынан ханна да улууска билиһинээх курдук икки хор тэбинэн ылаабыта суоҕун, сөөднэй хор тахсыбатын эппилэр. "Чурапчылар түмүкүлээхтэрин кордартуугу. Эр дьон уонна ээр дьон кыттыта маастарбайын көрөн сөкүбүт, үөрдүбүт. Боростой норуот кууһунан туруоруллубут концерт диктээх, профессиональной таһымга тэпнээх буолла диригизэн биридизэн кыбыстыбыллыт", — дигэн жюри чилинээ Святослав Григорьев эттэ.

Икки күн тухары "Маннаары" спортивной комплекса улуустут

уран тарбахтаахтарын онгоһуктарын культура управлениетин ийинээх "Ай" студия үлэһиттэрэ ийизэн-сабаллаан туруордулар. Хаһан бабарар буоларынын, билиги көмүс тарбахтаах маастардарбыт үлэлэрэ кизг сэнээрлэрин ытылар. Чурапчы сэлэһинээтин олохтоохторо С.Дьячковский көмүскэ үлэлэрэ, И.Говоров тиймэртэн уонна Мугудайтан А.Ф.Оконешникова туостан онгоһуктара, Хадаартан А.С.Кривошалькина сөрүлэрэ дьүүлүгүр сүбэ үрдүк сыаналынан ыланар үлэлэрэ Хабаровский куоракка ытыллар региональный фестивалга кыттар чыскэ тигистилэр. Маны таһынан СР культурага министр А.С.Борисов кини баттааһыннаах грамоталарынан Г.Т.Турантаев (Чурапчы) хаартыскада үлэлэринэн уонна хоу көһөрүлүү тематыгар уруулуунан, П.П.Соловьев (Мырыла) маастарчактарынан, О.Е.Садальникова (Одьулун) кылынан сэлэппэлэринэн, А.Ф.Оконешникова (Мугудай) туостан онгоһуктарынан, А.И.Ноговицына (Чурапчы) чаппараахтарынан, А.Н.Григорьева (Одьулун) "Токус томтор изыяксыт" дигэн көбүөрүнэн, Д.К.Моностырева (Дириг) сахалы таҥастарынан, М.П.Тоскина (Одьулун) сахалы таҥастарынан, П.П.Толстоухов (Чурапчы) оҕо ооннуурдарынан, И.И.Говоров (Чурапчы) туттар тэриллэринэн кыттанар уонна "Ай" студия сибидиссэй Г.В.Дарамеева быыстапканы тэрийбитин ийин наараадалаанылар.

Улуустагы культура управлениета бу улахан айаны тэрийиһигэр көмөлөрүн, өйөбүлэрин ийин улуус салалтатыгар уонна чуолан нэһиликтэр баһылыктарыгар махталын биллэрэр. Манна Алабар нэһилигэин баһылыга В.М.Тимофеев бу күн хайылар курдэһиниитигэр кыта охсон, салгы дьонун илдэ Майага баран фестивалга хорга кытыбытын холобур гынан бэлэстиилэр.

Ити курдук билиги улуустут талба талааннаахтара, ураты дьүүрдүүккэ республика куордэр ситиһилиээхтик кыттан кэлдилэр. Бары бүтүүн туруннаах ырыа да күүбүрэр, үгүсү да табыллар, тух барыта кэрэ көстүүлэнэр!

Оксана ЖИРКОВА.

Оскуола олоҕо

СЫЛ БАСТЫҢ УЧУУТАЛА

Үчүгэй учууталга түбөһи — үөрэнээччи дьоло. Оҕо толору аһыллан олох сыаннастарын баһылыр, дьүүрү сайдар, тухса да кыайтарбит билиинэн сабыллар. Оттон үчүгэй учуутал дикс кимий? Кини оҕолорго ийилин истиги сыһыаннаах, сайаас-көнө майгылаах, ону сөргэ ирдэбиллээх, баай билиилээх уонна, билсэн турар, ирдэтин толору баһылаабыт буолуохтаах. Улуустагы үөрэх управлениетин үлэһиттэрэ республикада ытыллар учуутал үлэтин таһымын, маастарыстыбатын үрдэтэр, сонун хайыскалаах педагогический опыты пропагандалыыр сыаллаах "Сыл учуутала" конкурсу биирлээн, 1990 сылтан сыл айы улуус ийинэн тэрийэн ыталлар.

Быйылгы "Сыл учуутала-2004" конкурс бу күнүгүр Мугудай орто оскуолатыгар бүтөн ааста. Конкурс икки күн устата олохтоох оскуола кордулунан, Сыннааһа кинигинэн барт тэрэбинээхтэригэр барда. Бу ийинээ кэтэхтэн ытыллыбыт сүүмүрдир түһүмүккэ 14 учуутал кытыбыта, олортон тобула финалга тахсары ситистигэ. Конкурс тэрэбиннэгэр биридизэн сонун хайыскаан профессиональной дьүүлүгүр сүбэни таһынан общественой дьүүлүгүр сүбэ үлэһиттэ буолар. Олор оҕолорбутун үөртэ сүлүдэр учууталлар биридизэннэринэн эрэ буолбака, төрөппүт, үөрэнээччи харабынан эмиз сыаналаана. Профессиональной дьүүлүгүр сүбэ председателинэн улуус баһылыгын солбуйааччы А.С.Иустинова, чилиннэринэн үөрэх управлениетин үлэһиттэрэ, оттон общественнай дьүүлүгүр сүбэ председателинэн кини баһылыга кылаабынай арайын солбуйааччы С.С.Сибирякова үлэһиттэр.

"Сыл учуутала-2004" конкурска Төлөй, Дириг, Алабар, Хаһылы, Чурапчы II — III сүлүх, Бахсы, Армылаах, Мугудай орто оскуолаларыттан, улуустагы гимназияттан тобус учуутал кытылы ыла. Конкурсу үөрүлээхтик аһы чааһыгар А.С.Иустинова, үөрэх управлениетин начальнига Е.С.Сидорова бэйэлэрин эбэрэ тылларын эппилэр. Маннайгы күн конкурсанар үс бастагы түһүмүккүгүр күрөтэстилэр. Аан бастаан педагогтар үлэһити сүлүдэр концепцияларын көмүскөтүлэр, ол кэннэ педагогика, методикада, психологияда олобурут компьютернай тестированиета эппистэстилэр. Конкурс бастагы күнүг "Учуутал трибуна" дигэн түһүмүк түмүктэ. Манна конкурсанар биридизэн болтуруос талан ылан баран, биридизэннэр ийигэр толору эппистэ биктидилэр. Иккис күн кытааччылар аһаас уруктары ытылар. Аһаас уруктар темаларын, хайыскалаах бэрэстэбиллэрин конкурсанар сэрбэһи быһытынан талан ытыллар. Олор биридизэннэр уруугу бэлэмнээн охсор, бэрэстэбил теманы толору арийэр, кардэрин үөртэр пессонилары онгортор сөрүк турбута. Бүтэһик түмүккүр түһүмүккүр "Билиги учууталыт" дигэн педагогический дивертисмент буолла. Бу түһүмүккэ учуутал личносты быһытынан толору сырдатылына, сүрүн үлэтин таһыман хоббита, дьарыктара, дикс кэргэнэ көрөөччүгүр, дьүүлүгүр сүбэ билиһиннэриленэ.

Конкурска кытыы аһаас биридизэннэр эрэ кини үлэтин кардэруу буолбатах, манна бүтүн коллектив үлэ-хамнаа, педагогический идеята көстөр, көмүскөнөр. Бу да сырыга конкурсанары кыта биридизэннэр, табаарыстара, кэргэттэрэ, үөртэр оҕолоро кэлэн тэрийсэн, көмөлөһөн, конкурс иккис күн устата тэбис-тэпигэ сүлүдэстилэр.

Конкурс түмүктэнэ.

Токус финалист биридизэннэр түһүмүккүр курдэһиннэр, улуус бастыг учууталын аста ааттаана. "Сыл учуутала-2004" үрдүк ааты улуустагы гимназия учууталыгар уонна литература-тыгар учуутала А.Н.Осипова ыла. Анастасия Николаевна гимназияда аһаас сылын үлэһит, педагогический наука кандидаттар соискатель. Кини бары түһүмүккүгүр толору уонна үчүгэй эппистэри биэрэн, бастыг учуутал буоларын конкурска кардэрдэ. Атын кытааччыларга аһаас номинациялар туттарылынылар. Ол курдук, "Сердце отдаю детям" номинацияда биридизэннэр түмүктэри кардэртүгү "Чурапчы орто II — III сүлүх оскуолатын английской тылга учуутала А.И.Александрова кыайылаабынан тахаста. "Многогранность таланта" номинация хаһаайынынан Хаһылы орто оскуолатын географияда уонна биологияда учуутала, Саха сирин географиятын диригитик чилиннэр үөртэр, экологический хайыскада оҕону ийигэ үлэһитэр А.Н.Аржакова буолла. "Учитель-эрудит" номинация компьютернай тестирование кыайылааһа, Бахсы орто оскуолатын саха тылыгар уонна литературатыгар учууталыгар Ж.Ф.Барашковага ийгэрилинэ. "Педагогические технологии" номинация кыайылаабынан олус сонун интегрированной уруугу ытыллар Армылаах оскуолатын үлэ, уруу уонна география уруктары учуутала Н.М.Дарданча буолла. "Признание" номинация Мугудай орто оскуолатын саха тылыгар уонна литературатыгар учууталыгар С.Н.Оконешниковага, "Профессионализм и мастерство" номинация Алабар орто оскуолатын математикада учууталыгар М.М.Варламовага, "Личностно-ориентированный подход" номинация Төлөй орто оскуолатын аһаас сүлүх кылаастарын учууталыгар Е.С.Поповага, "Приз зрительских симпатий" номинация Дириг орто агро-оскуолатын историяда учууталыгар А.И.Тимофеевага ийгэрилиннэр.

Конкурс түмүгүр тэрийээччилэр бары кытыбыт учууталарга махталларын биллэрдиэр ийинэн манан тохтоон хаалбака салгы үлэһит, чилиннэр, үөрөһү-ийти сүлүдэр саҥа, сонун хайыскалары тобулан, ситиһимтэн-ситиһимн аһааскаларыгар, бастыгтан-бастыг оҕолору ийгэ туралларыгар баардылар. Оттон "Сыл учуутала-2004" конкурс кыайылаабынан тахыбыт А.Н.Осипова аны республикада киирэн үлүүтүн оскуолагарын аатын көмүскүүр. Киникэ ситиһимтэри баардыт.

С.БОРИСОВА.

Хаартыскада: "Сыл учуутала-2004" аат хаһаайына А.Н.Осипова.

Муниципальное образование
"Чурапчинский улус (район)"

РАСПОРЯЖЕНИЕ

№ 92 а

От 4 марта 2004 г.

О ПРОВЕДЕНИИ САНИТАРНОГО ДВУХМЕСЯЧНИКА В УЛУСЕ

Во исполнение Закона Российской Федерации "О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения" от 30.03.1999 г., в целях улучшения санитарного состояния территорий населенных пунктов улуса, охраны водоемов от загрязнения и предупреждения возникновения инфекционных заболеваний среди населения:

1. Объявить в улусе с 10 марта по 10 мая 2004 года весенний санитарный двухмесячник.
2. Утвердить план мероприятий и план-график выезда членов комиссии в наслег.
3. Руководство и контроль за ходом весеннего санитарного двухмесячника возложить на санитарно-эпидемиологическую комиссию улуса (Попов Н. Н.).
4. Главам администраций наслегов, руководителям предприятий и организаций независимо от форм собственности, частному сектору:
 - в срок до 10 апреля 2004 года очистить территорию, в том числе водоемы от зимних накоплений мусора, нечистот;
 - подготовить объекты к работе весенне-летнему сезону (летние помойные ямы, мусоросборники);
 - организовать работу с привлечением населения (суботники) по сносу ветхих строений, благоустройству территорий;
 - контролировать вывоз навоза (балбахи) в специальные навозохранилища, отведенные по распоряжениям глав администраций наслегов.
5. Филиалу ГУП ЖКХ (Саввин Е. И.), МУП "Сервис" (Макаров И. Г.):
 - подготовить подъездные пути свалок всех населенных пунктов, установить указатели, очистить площадки полигонов от мусора, нечистот, ограждать полигоны;
 - очистить и отремонтировать надворные туалеты, мусоросборники (летние помойные ямы).
6. Улусной инспекции охраны природы (Монастырев В. М.) принять меры по охране водоемов, лесной зоны, прилегающих к населенным пунктам.
7. Контроль за исполнением данного распоряжения возложить на первого заместителя главы муниципального образования Попова Н. Н.

Глава муниципального образования И. Н. АММОСОВ.

Чөл олох — кэскил төрдө

ЧӨЛ ОЛОХХО — БАРЫ БҮТҮҮН!

Кулун тутар 17 күнүгүр улуус дьаһалтатын дьэтин актөөй саалатыгар улууска чөл олох сылын тэрийэр комиссия кулун тутар ыйдаабы уочараттаах муньаа буолан ааста. Манна тобус тэриллибит комиссиялар чилиэннэрэ, нэһиликтэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччылары сырыттылар. Муньаабы улуус баһылыгын социальнай болуурустарга солбуйааччы **А.С.Иустинова** салайан ытта.

Комиссия бастаах муньаага тохсунуу 16 күнүгүр буолбута, иккис муньаах олунуу 25 күнүгүр "Сага олох" хаһыат редакциятыгар "төгүрүк остуол" быһытынан ытыллыбыта. Чөл олох сылыгар түһүлүмүт үлэлэргэ нэһиликтэр бары анал программа онгоһунулар. Кулун тутар 3 — 13 күнүгүрүгүр декада ытыллына. Альбина Степановна бу декада түмүк дьаһалынан Дьокуускайга научнай-практической конференцияга кытты түһүлүмүтүн иһитиннэрэр. Конференцияга биһиги улуустан 22 киһи, олох истэригэр Чурапчытаабы Д.П.Коркин аатынан республиканскай спортнай интернат-оскуола директора Л.Т.Егорова, физкультура уонна спорт институтун ректора И.И.Готовцев, улуустаабы дьэ кэргэн отделын начальнига М.Т.Ноговицына, Алабар нэһиликтин баһылыга В.М.Тимофеев, болгонго орто оскуолатын үөрэнээччилэр Юра Слепцов, физкультура уонна спорт институтун студентка Дарина Филиппова чөл олох тематыгар бэйэлэрин дажылааттарынан кыттыны ылыттылар. Улуус баһылыга И.Н.Аммосов, солбуйааччы А.С.Иустинова эмиз киирэн кыттан, конференцияны тэрийсэн-салайсан кэлбиттэр.

Улуустаабы чөл олох муньаагар Альбина Степановна бэйэтин этитигэр чөл олохо ей-сааа уларытылыгыгар, айылҕаны кытта сибээһи чөлүгүр түһүлүмүт, айылҕа, үлэ, дьэ кыһаарытын үрдэтиигэ үлэлэһи барыахтаабын тоһоҕолоон бэлэтээтэ. 100 сыл анараа өттүгэр чөл олохо хамсааһын арыгылааһыны утары охсулуу быһытынан барыт буоллабына, биһиги биһиги күс өттүгэр буолбакка, өйгө-санаага дьаһан киирингэ үлэлэһиэхтээхтэ туһунан Дьокуускайдаабы конференцияга этилибитин кэпсэтэ.

Экологическай болуурустарга комиссия аатыттан Кытаанах нэһиликтин баһылыга И.П.Игнатьев экология аан дойдуга проблемнай болуурус буоларын, биһиги улууска эмиз сылытык турарын санаата. Сыллага бөлүөлөктөр бөх тоҕор сирдэрэ, туалеттара муньуулан элбээн иһиттэ, бөү-саабы түбэлтээхтэ тоҕоллоро элбэх үлэни эрэйэрин, ойбоннор ыраастааһыннара кыаллыбата илэр ууга буортулаарын ахтан туран, санитарнай болуурустарга күүүс үлэлэһэргэ ынгарда.

Салгы Алабар нэһиликтин дьаһалтатын баһылыга В.М.Тимофеев чөл олох иһин хамсааһынга улууска ынгыры ылынан үлэлэһэ сылдьаларын кэпсэтэ. Алабардар ылыммыт программалара түөрт хайыскалаах. Бу программа иһитинэн соторутаабыта шэфтээх Дьокуускайдаабы 2 №-дээх поликлиникалар өрөчүр таасанар нэһиликтиннэ доруобуйатын туругун олорчу чинчийэн, көрөн барыттар. Биһир дойдуга-актара Г.Протодьяконов сырдык кэркиһигэр Сталинград оборонатын 60 сылынан үс улуустан сэттэ хамсааһын кыттылаах футболга икки күнүгэр күрэхтэһиини тэрийбиттэр. Норуот педагогикаһын ассоциациятын тэрийитинэн чөл олохо түһүлүмүт "төгүрүк остуол" уонна семинар ытыллыбыт. Физкультура уонна спорт институтун салайтатын көмөтүнэн доруобуйаны тулсарыга, эти-хааны эрчийиигэ нормативтары олохо киллэриигэ үлэлэһэр соруулаахтар эбит. Нэһиликтэ

чөл олох иһин хамсааһыны ытарга 15 киһиттэн састааптаах комиссия үлэлэһэрин эттэ. Быйыл сайын икки бассейнкаах спортнай площадкалары тутарга былаан ылыммыттар, 1 тонна хымыс онгортон атыллыырга, кыаммат маллар оҕолоругар лаабыр үлэлэһэргэ, суорунуу кулуубун, волонтердар этэрээттэрин тэрийэргэ, табаккаһыны, арыгылааһыны утары үлэни куһурударга, о.д.а атын хайыскаларга үлэлэһэргэ соруулаахтарын билиһиннэрэр.

Бу күнүгүрүгү Шинко ныматыгар врач В.М.Кузьминага уочаракка турбуттар. Толору хаачылыгыга (благостройствога) биһир бизрээтэ кэрингэ иккис сүөлү гравийдааһынга, дьэ-лэрин фронтоннааһынга, АТС, почта дьэ-лэрин тутууга, пааматынныктары сөрүүтүгүр үлэс субуотунуулары тэрийэр былааннаахтар, нэһиликтэ ыччаттара үлэлэһэр буолууларыгар соруулары туруоруналлар. Эр дьон хара нэһиликтиннэ чөл олохо охсулуутугар улахан көмөлөөх буолбут, оттон баһылык чэбдик олохо бэйэтинэн холбур буолан күн айы 2 км сүүрэр эбит.

Салгы Хадаар нэһиликтин баһылыга В.В.Никонов тылы ылар. Хадаардар эмиз чөл олох сылынан ынгыры ылыммыттар. Нэһиликтэ 1995 сылтан арыгыны атылзаабакка олоролор. Чөл олоху тутуспут дьолун дьоннор, ыаллар киһилэр нэһиликтэригэр эмиз бааллар. Бэйэтин кэмизгэр улууска, республикага сүүрүгүр дьолунаах кирибиһилэри ситиспит быһыт П.Д.Лукин быйыл 80 сааһынан сүүрүгүр улуус таһымнаах күрэхтэһиини тэрийэллэр. Хадаардар сылын айы ыам ыйын 9 күнүгүр уонна ыһааха сүүрүгүр нэһиликтиннэ астафетатын 17-лии этабынан ытары үгэсэ кубулулуттар. Нэһилик улууска волейболга уонна баскетолга бастаах миэстэлээх. "Трезвость — норма жизни!" дьэ ааттаах урууһага конкурсу тэрийэннэр, быыстатка туруорбуттар. Оскуолаларын иһитигэр уонна сайынгы лаабырдарыгар спортнай площадка онгоруулаахтар, хас субуота айы араас көрүгүгүр спортнай күрэхтэһиһилэри ытыттылар. Холбоор, дуобакка, саахымакка, Эрилик Эристин биһийигэр теннисэ күрэхтэспиттэр. Ити барыта ыччат иһитигэр кэмин туһаанаахтар ааһарыгар туһуланар.

Салгы Чакыр нэһиликтин баһылыга Т.В.Адамова "Чөл олох — кэскил төрдө" программанын үлэлэһэлэрин кэпсэтэ. Бастаан туран, нэһиликтэ хас биһирди киһигэ дьарыктаах буоларын ситиһэр иһиттэн ылан биһирди киһи хайаан да үлэлирин хаачыйар эбиттэр. Сүөлүнү 100 бырыһыан иккис-сөөннэ сизмэлээһинигэ киллэрэр соруулаах алта үлэһити көрөннэр, түөрт киһини эби ылан үлэни хаачыйыттар. Сахалык каналы киллэрэннэр биһир ыччаты үлэһэ ылыттылар. Сайынны кириһиһэ заводун үлэлэһэргэ былааннылар. Нэһиликтэ физкультура учуутала Н.Н.Адамов физкультураны сайыннарыыга, доруобуйаны тулсарыга ытар үлэһэ улахан дьаһылаабын, биһир да киһи түс холбурунан элбэһи онгоруу кыахтаабын эттэ. Оскуолага нэбэлээ 4 чаас физкультура уругун киһилэр оскуолаһа олох эрдэ киллэрэн үлэлэспит эбит. Николай Адамов чөл олохо эттинн-хааныннын бэринэн туран үлэлэһэр. В.И.Оконешникова орто саастаах дьахталларга уонна пенсионердарга сахалык ырыага-тойука икки ансамблы салайан үлэлэһэр. Сыннаһаах киһи материальнай базатынан улууска төрдүс миэстэлээх. Сага балыһаларыгар тобус кабинеты, олох истэригэр физио, стоматологическай кабинеттэри, лабораторияны аһарга былааннаһаллар.

Чөл олоху агитациялыыр, пропагандалыыр комиссия аатыттан председатель У.Н.Атласова тыл эттэ. Комиссия тэ-

рийитинэн муус устар 6 — 8 күнүгүрүгү "Чөл олох — кэскил төрдө" дьэ агитационнай десант тэрийэн түөрт бөлүгүнэн нэһиликтэригэр сылдан үлэлэһэргэ былаан онгоһуллубут. Биһиргээтэ оскуолаһарынан сылдьаа, хас биһирди оскуола чөл олох сылыгар туох үлэни тэрийэн ытыллытын ситилин отчуоттаан кэлбит биһиргээтэ билиһиннэриһэ. Киһиһиммит библиотечнай ситим, Маарыкчааннаабы ПО, "Ситим" мааһынан сага киһилэр атылларын тэрийиһэргэ, эмп үлэһиттэре тахсан нэһиликтиннэ доруобуйатын туругун бэрэби эрксэлэһтэ. Ветераннары, дьэ кэргэн специалистарын кытта көрсүлүүлэр, үлэ опытын хардарыта атаһаһыга "төгүрүк остуоллар" ытыллыахтара. Хас нэһиликтэ, тэрилтэ ахсын "Салгы күт" фирмага сакаастаан чөл олохо түһүлүмүт плакаттары, лозуннары онгортон көстүүлэх миэстэлэргэ ыйыырга үлэлэһэри эттэ. Чөл олохо түһүлүмүт чөлү көрдөрөн агитацияны көрүүнү ыам ыйын 14 — 15 уонна алтынны 1 — 15 күнүгүрүгүр сыл устата иккис ытары туруоруота.

Чурапчы сэлэһиннэтин баһылыга И.И.Оконешников нэһиликтиннэ агитациялыыр, пропагандалыыр үлэһэ үбүлээһини эбэллэригэр туруоруота. Бу ыстатыйага көрүлүбүт үп бааннаагы көрүүгэ, улууска уотун үбүлээһинигэ анаарынан, көрдөрөн агитацияны онгорууга дуоннаах харчы орлотун эттэ.

Чурапчытаабы республиканскай спортнай интернат-оскуола директора Л.Т.Егорова чөл олох иһин өсөө 1997 сылтан үлэлэспиттэрин туһунан эттэ. 1999 сыл ыам ыйын 24 күнүгүр М.Д.Гуляев көбүлээһининэн уонна салайылынан чөл олохо түһүлүмүт координационнай сүбэ тэриллэн "Чөл олох — инники кэскилбит" дьэ интернат-оскуола үөрэнээччилэрэ уонна олохтоохторо ынгыры ылыммыттары. Онгон ыла күн бүгүгүрүгүр дьэри чөл олохо былааннаах, тэрээһиннээх үлэ бара туар.

Маарыкчааннаабы ПО бырабыланыһатын председателэ А.Г.Григорьева чуолаан аһылык чааһыгар тохтоото. Гепатит нэһиликтиннэ элбэһинэн быары бэрэбиэркэлээһинигэ ураты болсөмтөнү ууарга ынгарда.

ЧГФСИ ректора И.И.Готовцев иһигэс буолууттан киһи толкуйдуур дьоруура кытта тулсарынан, аан бастаан оҕо иһигэс буолуутугар үлэлэһэргэ эттэ. Маны таһынан М.Е.Николаева сылдан тахсыбытын кэпсэтэ. Михаил Ефимович: "Хайаһаан бүтүн. Системалаах үлэһэ ытыт", — дьэбитин дьонго тириэртэ.

Дьэ, бу курдук чөл олох сылынан тэриллибит комиссия уочараттаах муньаагар киһигэ кэпсэтии турда. Муньаах сүннүгүнэн уураах ытыллына. Ол курдук, комиссия нэһиликтэргэ чөл олох киһиннэрин тэрийэргэ, тэрилтэлэргэ чөл олох мунуугун онгорууга, хас биһирди нэһиликтэ чөлү хайыскалаах буолуутун ситиһэргэ, тэрилтэлэр салайааччыларыгар муус устар 1 күнүгүр семинар ытарга, общественнай түмүкүлэр үлэлэрин сүрүнүүргэ, опыт атаһаһыларын тэрийэргэ, муус устар 6 — 8 күнүгүрүгүр агитационнай-пропагандалыыр экспедицияны тэрийэргэ, миэстэтигэр хаһыаттары таһаарыга үлэлэһэргэ, о.д.а соруулары ылына.

М.Г.РАСИМОВА,

"Биһи" общество улуустаабы тэрилтэтин салайааччыта.

Кытаанах оскуолатын 90 сылыгар

В.С.Яковлев — Далан аатынан Кытаанах орто художественной-эстетическэй оскуолатын үөрэнээччилэрэ суруйаллар

Кылааным олобуттан

Мин аатым Ира, иккис кылааска үөрэнэбин. Биһиги кылааспыттар сэттиһибит, онтон бизс оҕото "4" уонна "5" сыаналарга үөрэнэллэр. Мин Хорообут нэһиликтиттэн кэлэн үөрэнэ сылдьабын. Быйыл минигин кылааспар командирынан талбытара. Кылааспыт этэрээтэ "Кылаас" дьэ ааттаах. Бары кыһыл пилоткалаахпыт, хаалтыстаахпыт. Соторутаабыта герой пионердар тустарынан билиһитибит. Биһигин оскуолабыт 90 сааһын туолар үбүлүүтүгэр бэлэмнэһибит. Төрөттүттэрибит кылааспыттын кырааскалааһылар, өрөмүөннээһиннэр.

Кылааным оҕолорун кытта билиһиннэрэбин: Горохова Венера — ырыаһыт, үлүүһүт, Осипов Миша — түргэн атахтаах сүүрүкүт, улууска киһи онгоһул харааһыта биһириннэ, Дьэ-көкөскай Ваня — бастыҥ активист, хоһооннуут, Болыничкай Настя — иккисэнэрин, уруһуйдуурун сөбүлүүр, Захаров Стелла — саамай ырааспыт, сэмэйбит, Собакин Феде — саталлаах-дьаһаллаах, булугас-талыгас киһибит.

Мин үтэ аагарбын, уруһуйдуурбун, ылыһыбын сөбүлүүбүн. Биһигини аагарга, суруйарга, ахсааны суоттуурга, үтүгэ-кэрэҥэ мааньыгы учууталыт Андреева Екатерина Гаврильевна үөрэттэ. Мин учууталбар үчүгэй доруобуйаны, ситиһини баҕарабын.

Ира ТРОЛУКОВА, II кылаас.

БҮӨЧЭЭНИ ИЗДЭППИТ АРЫГЫ (Кэпсээн)

Бытыылка тутуурдаах, кирдээх таһастаах Бүөчээн олорбута үлү. Киһи тоһо да кырдыаһын иһин, онтон-мөнтөн булан таһастаах, ардыгар уоран да буоллар ас булан, ылан, дьэ, дойдуттан дойдуга кайа сылдьан арыгылыыр аһыт-аһыт.

тааба. Урууку-хойуку атаһарын-дөбөттөрүн кэрийэ сылдьан харны кэс ылар, ону барытын иһэрэ-аһыра.

Түөрт уонча сыл анараа өттүгэр киһи син ыал-ыал курдук олорбута. Ааныс дьэ кэргэннээх, икки үчүгэйкээн бэйэлээх уол оҕолордооҕо. Бүөчээн эдэр да сылдьан элбэхтик иһэрэ. Иһэр да буоллабына киһилии иһэ дьэ, бытыылканы булла да түгүмүн көрөн баран биһирдэ тайэра. Топтоһоһуна Ааныһын кырбаан туран харчыларын барытын туура тутан ылар уонна арыгылыы барара. Итирэн кэлэ-кэлэ айдаарара, кэргэнин, оҕолорун сүтүннээбэт этэ. Оннук өр олорботторо. Ааныс уол-лэртэрин иһдэ дойдутугар араасан барыта. Бүөчээн ыччатын өлөртөөбүтэ, араас малын-салын арыгыга атылаан, атаһаһан, ыһан-тоһон өр гимматааба. Аймактарын тылын төрүт да истибэтэ. Киһикээ дьонно: "Хайдах буоллун? Бүт аһаан! Бэйэҥ олоххон бэйэҥ алдыаттыг буолбут дуо!" — дьилиһэр.

Ол сылдьан киһи аны билэ дуор буолан барыта. Биһир күн ыалыттан убаһа этии уоран арыгыга атаһаһарга санаммыта. Өр толкуйдуу барбатааба. Халлаан харангарытын кэһэ Бүөчээн ыалларын ампардарын олуйан кирибита, биһир бууту дьэтигэр сүтэн аҕалыта уонна туох да буолбатаһын курдук утуһан хаалыта. Сарыаһада ааны тонсуһа таһаан уһукта биһирдэ. Баран ааны аһа баттааһыта ылан аҕалара Байбал милиционеры кытары кэлэн тураллар эбит. Дьэ иһин көрбүттэрэ остуол үрдүгэр эттэрэ бу сытар. Милиционер хаан суолун баһыһан кэлбит этэ. Бүөчээн икки сылга хайыһыга барарга уураахтаммыта.

Иһи сыл аһыһынан кэһэ Бүөчээн төһөнөн кэлбитэ. Майгыта-сигилиһтэ алдыһан, сирейдиһи-характыһын уларыһан, букаһын атын киһи буолбут этэ.

Оһон ити кулаһан аһы хаһан да остуолугут үрдүгэр уурумун. Төһөлөөх элбэх эдэр ыччатыг ити кулаһан аһан остуубута буолуой?!

Дима БАРАШКОВ, X кылаас.

ИЙЭМ МИЧЭЭРЭ

Күннэтэ айы саныһынан
Ийэм кэрэ миһээрин,
Кини нарын ырыатын.
Күн аһын долгуһа күтэбин
Ийэбин кууһан ыларбын,
Миниһыгэ издэппиттэн уруурубун.
Күтэн-күн айы баҕарабын
Ийэбин көрүһүтүн,
Кэрэ бэйэтин сылһаһытын.
Кэлэр эрэ сүүрэн тийиһим,
Ийэбин кууһа түлүөм.
Ийэм миһээрин өрүү
Күргүтэ тэһини сылдьаһым!

Оля ОКОЕВОВА, X кылаас.

МООЙТО УОННА КИНИ ХАҢААЙЫНА (Остуоруйа)

Биһир ыт олорбут. Кини аата Моойто дьэ. Моойто хаһаайына сүрдээх булчут киһи. Ыт бэйэтэ эмиз булчут, айдаах эбит. Биһир үтө күн Моойто хаһаайынын кытары бултуу барыттар. Ол баран иһэн Моойто биһир киһи тутта. Баран истиһэр. Халлаан харангарда. Булчут дьэтигэр төһөнөн истэһинэ күстээх буурда түһэр, мунан хааллар. Моойто тонгон ыйылаата. Булчут эмиз дэлби тонго, сыйайда, баран истиһэр. Ол баран иһэн Моойто үрдэ. Ол хоту хаһаайына хайыһан кэрбүтэ үгэһэн турар эбит. Булчут үөрөн үтээһингэ киирдэ. Оһоһун оттон, аһаан баран утуйда. Сарыаһада дьэтигэр тийдэ. Ити курдук Моойто хаһаайынын өлүүттэн быһаата.

Кеша АЛЕМПОДИСТОВ, V кылаас.

СПОРТ

СПОРТ

СПОРТ

ФИЗИК, ТЕННИСЧИТ, ТРЕНЕР

Остуол теннисчигэ Чугагны улуулугтар 1968 сылтан күрөс сайдыбыта. Спорт бу күрүгэ маастабай буолуугу Чугагны орто оскуоланын улуулугтара Николай Иванович Куликин уонна Василий Петро-

вич Захаров тренер быһыытынан үгүс сыраларын биэрбиттэрэ. Теннис бастагы сулустарынан Станислав Дрогдорцов, Петр Окунешинов, Семен Прокопьев, Мария Кроникова, Клара Собакина, Любовь Попова буолбуттара. Урдук маастарыстыбаларын көрдөрөн Далий Восток зоналыгы үс төгүл чемпионнабытара, 1961 с. Россияга үгүс мисстатэммиттэрэ. Кинилэр эрэлээх солбуйааччыларын Михаил Дрогдорцов, Света Башарина, Брита Попова, Мира Кузмина буолбуттара. Бүгүн билиги тренердэрин үгүсүгүн салгаан бүтүлгү күлгэ билиги оҥорбутун, ыччатарытын кытары үлөһө сылдьар спорт ветерана Светлана Николаевна Башарина туһунан кэпсэхпитин баарыбыт.

Анна Егоровна уонна Николай Ильич Башари-нарга кутун тутар ый 14 күнүгэр 1954 сыллааха үгүс оҕонун күн сирин көрбүт кыысчааны Светлана дикэн сүрэхтэбиттэрэ. Ийэгэ билиги улуустук мөһөнүгэ механика, уоттаах сэрин ыар сылларын эр дьону солбуйан тимир көлө тэһимин тутан 11 сыл устата трактористабыта. Ауута рай-ПО-го преподавателитин, эт-үүт комбинатыгар бухгалтер-экономистынан үлэстэбиттэ. Светлана 1961 сыллааха оскуолага үөрөнө кирибэтэ. Бэһис кылаастан ылаа остуол тенниһин секциятыгар дьарыктаммыта. 7 кылааска үөрөнө сылдьан рес-публика үөрээн-ниһирин ортолоругар чемпионнабыта. Орто оскуола кэнниттэн "Оскуола - про-изводство - урдук үөрэх" девизинэн комсомоль-

скай путевканын биһиргэ үөрэммит оҕолорун кытары Ленин аатынан колхоз Урох-Күрөтсөҥү учаастагы "Артык" ыччат-комсомольскай ээнуотугар икки сыл үлэстэбитэ. 1973 с. СГУ физико-математиче-скай факультетыгар үөрөнө кирибэтэ. Бу кэмнэргэ Курган уонна Куйбышев куораттарга буолбут Рос-сия полуфиналыгар төрөөбүт республиканын чыһин көмүскэбитэ. Университеты 1978 с. бүт-эрэн Таатта улуулугар үс сыл устата улуулуктан үлэстэбитэ. Физика курдук уустук предмети үө-рөтүнн сэрэ остуол тенниһигэр секция тэрийэн оҕолору дьарыктаабыта. 1981 с. төрөөбүт Чураг-чылыгар кэлэн кэлгэстэн үөрэстэһин оскуолалыгар үлүтүлэабыта. 1983 - 1984 сс. үөрэх дьылын түмүгүнэн физика кабинетин көрүтэ иһин оҥор-бут кабинета республикага иккис миестэни ылан Саха АССР Үөрэтин министрствотун Бонусунай грамотатынан бэлэтэммитэ. Ити кэмтэн Чугагны орто оскуолалыгар тренери В.П. Захаров төрүт-тэбит секциятын салгы үлэстэргэ соругу ыланан үгүс оҕону дьарыктаан, остуол тенниһе сагалыы тыһыннан сайдарыгар кылаатын киллэрибэтэ. Кини эрнийбит оҕолоро, ол иһигэр Жана Павлов, Нада Пилипина, Саргы Иванова билигин улуска, республикага биллэр спортсменнар буолулар.

Онон оҕо сааһыттан сагалан тенниска Свет-лана Николаевна оҕонун 38 сылын ааһта. Бу үс-татылар сипиһилэрэ даҕаны сөбүмөр, ол курдук, оонньоочу быһыытынан республикага хас да

төгүл, СГУ-га 4 төгүл чемпионнабыта, илин эңгэрдэҥи улуустарга үөрэх үлэһиттэрин спарта-кеадаларын 11 төгүлүккэ кыйылааҕа, Чурагны - Таатта таһаарыстыы көрсүһүү хас да төгүлүккэ че-мпиионка. Тренер быһыытынан үгүс оҕону такайан спорт юнгэ эйгэтигэр киллэрдэ. Маны таһынан 1996 с. "Дети Азии" оҕо спордун аан дойдутаагы күрэхтэһингэ судьйалаабыта, 2000 с. эмнэ бу күрэхтэһингэ хамаанда салайааччытын быһыы-нан үрдүк таһымнаахкы үлэстэбитэ. Обществон-най спортон тура турбат. 2001 с. "Арктика оҕоло-ро" көмө акциятын правительственной делегация-тын чилиэнэ буолан Алардаа Хатыма, Алайыаха, Усуйаана улуустарынан сылдьан маастар-кылаас ылыгыта уонна көрдөрүүлээх дьарыгы оҥорбута. Улуулугар бу үлөтэ сыаналанан, 1992, 1997, 2002 сс. "Сыл бастыг спортменнэрин" кэскилтигэр киллэриллэбитэ, 2000 сыллааха СР үөрэҥиритин туйгуна аат иҥэриллэбитэ.

Бүгүгү күнүгэ кини салайар секциятыгар 40-ча оҕо дьарыктанар. Көмөлөөчү тренери В.П. Кривошапкин кытары оҕолорун улус, респу-блика таһымнаах күрэхтэһилэргэ кытыннараллар.

М.ПОВА, спорт ветерана.

Харысхаҕа: С.Н. Башарина.

ХОЙУУ КЫЛАМАН БЫҤЫНАН тэрбэччи көрбүт харэх курдук, тулата бүтүнүү сиири оттоох, күөгэннэс куталаах, күөлээх Эмис дикэн алааска өр сыллартан бастаан колхоз, онтон совхоз фермата баара. Ол куталаах нуу-дараа, көрүү-истии, манабыл үчүгэйтэн буоллаҕа, сүөһү быдыаммыт сүрөҕэ иһиллэбэт этэ, сайын устата, хата, олус төрөһүлэлэрэ, уойаллара, оттон кыһыны улаханньык көтөхтөрбөккө туоруулара. Ону олохтоохтор "Эбэбит былы-га эмтээх" дэһэллэрэ. Ферманы алааһын аатынан Эмис фер-мата дикэн ааттыылара, онно олоһоочулары быһаачы "эм-стэр" дииллэрэ. Дьэ, бу ааттара төһө да үйүлэһин иһингэр, түгүгэ көстүбэт түбүктээх үлэҕэ милкилээн олус торонуйба-та, сүөсүлүгүтэр ортолоругар Бедүөрэ дикэн тыла суох сулу-мах дыахтар баара. Кини хайдах тыла суох буолбутун туһунан манньк кэпсиктэлэр. Уоттаах сэрин үгүннээн турдаҕына, чоһолох алаас саҕатынан халааххы көтөр хара суурдар кэри-этэ, хара суурдар кэлиттэллэр кэмнэригэр эдэркээн уоплаах кыыс олохторун холбоон ыал буоларга быһаарыммыттар, кыыс оҕону төрөппүттэр. Бедүөрэ биһирин туолуута аҕата бэбикэ-э тутан 1943 сыл сааһыгар армияҕа барыт, күлүмүгэр сэрин тоһосунгар охтубутун туһунан хара сурута кэлбит. Оччолорго төһөлөөх үгүстэр сүүрбэччэлэрин да туолбаха сылдьан огдо-обо хаалан кэмин иһиннэ кэскибиттэрэ буолуой... Түөрдүгэр сылдьан сайын Бедүөрэ тыага мунан хаалыт. Хас да күнү быһа алаас тулатынаагы ойууру барытын кэрийэ сатаабыттар даҕаны, төрүт булбатахтар. Онтон окко кириэр кэм ыксатан уонна оҕо олус ууга тааһы бырахпытты сүтэн хаалбыттан "эрийдэҥи кыыл туттаҕа эбэгэр ууга быдыаннаҕа" дикэнэр, чуурдарын биллэрбиттэр.

Кэлин икки көстөөх ыаллы колхоз сайылыгар таҕаһа-са-ба бүтэн, сирэйэ-хараҕа бүтүннүү кумаар быһа сизин бар баас буолбут оҕо тахсан кэлбит. Кыысчаан өр ыалдьан баран өрүтүбүт. Улаатан истэҥин аайы биһир итэстэҕэр биллэн барыт - истибэт да, сангарбат да буолан хаалбыт. Арай биһир -икки сүлүкхтээх тыллара быһыта баттаан саҕа таһаарар эбит. Тыла суохтар оскуолалара дикэн ханна эмит баар да сүрөҕэ 1950-с сыллардаагы тийиммэт-түгэммэт кэм саҕана төрүт иһиллэбэт этэ. Итиннэ оннук баар эбитэ да буоллаҕына ту-лайыах огдообо дыахтар оҕотун ким тэрийэн-дыһаһан онно ыһый. Бедүөрэ онон наар колхоз ферматыгар маннькыс-тыыр ийэтин батыһан улааппыта. Аһа баран, кини өссө атын дыахталлар бэйэлэрин китиркэнэ соҕус этинэн ордух саныыр кийилэрэ буолбута.

Маарыйа эрийдэх Бедүөрэтэ, дьэ, туһа кийтэ буолла, доҕор! Көр эрэ, ийэтэ хотонтон кийрэгигэр күөлүн өрөн тоһулар, быстах иһин баҕас таах кыйар, аҕата бучеңнэн ба-рахсан, оо, уус да буолуох чинчилээҕэ, ону баттаҕа. Сорох, эчи, ити кыйынары иһириннэтиһэн сылдьан үөрөнөр оҕотут-тан тугу туһанар үһү?..

Бедүөрэ орто үгүсхтээх, этиргэн быһылаах, чоһулуучу көрбүт хара характаах, кыһаан сирэйдэх, эрчимнээх туттуну-улаах, кыйымаас үлөһит буола улааппыта. Сааһын сипитин саҕана фермага бастаан нымар көрөөчү, онтон маннькыс-ты буолбута. Ити кэмгэ саастылаахтара оҕолор ким оскуоланы бүтэрэн, ким төрүт да урайан, колхозка үлэһин кэлбиттэрэ. Оройун үлүх нэһиликэргэ оскуола быдан кыйут, сэрин кэнит-тэн хас да сыл буолан баран аһылыбыта. Онон маннькыс-ты кылааска сэттэлээх-аҕыстаах оҕолору кытары уончалаах оҕолор үөрэнэ кирибиттэрэ. Аны оччолорго оҕону иккис-үгүс сылын хааллары оҕус дэлэйэ, ол түмүгэр били бараксаттар нэһинэ бэһис-алтис кылааска тийимилэригэр 15 саастарын туолбутта-ры оскуолаттан ууратан производствого үлэстэр туһунан уу-раах тахсыбыта. Онон Бедүөрэ дьылҕата кинилэри кытары си-тиннэһэн, бары биһир идэлээх, биһир дьарыктаах дьон - колхоз ферматын үлэһиттэрэ буолбуттара.

Күн-дьыл илим хоторлунуу устан дуулуруҕатык ааһан испи-тэ, саастылаахтара ыччаттар ыал буолан оҕолонно-урууланан барытара. Арай Бедүөрэ кур бэйэтэ кубулуйбаха кыһы-нары-сайыннары Эмискэ оҕолоро, үлэһиттэрэ. Мэктигиттэр ферма быстыспат сорботун курдук буолан хаалбыта. Отута бу-олбута, өссө лаппа аэсыйта. Дойду үрдүнэн буолар улары-ны-сайдыы эмистэри туһунатаҕа. Колхозтар совхозка кубу-луйбуттара. Совхозтар бэдиртэһэн испиттэрэ. Отделанилар кинилэригэр механизированнай аҕардаах хотоннар тутулан-

нар, алаастарынан быданан оҕорбут кыра кыстык фермалар онно көһөрүлүбүттэрэ. "Арыйлаах" совхоз Чакырдаагы отде-лениелыгар үлэһиттэр оҕолор уопсайдара уонна биһир хотон ситэ илик буолан, Эмис фермата эһиил көһөрүлгө булаан-намыта. Онон эмиһэр үөрөнөн, олохсуйан хаалыт сирдэри-гэр бүтэһигин кыстыыр буолбуттара. Ити дьыл Бедүөрэ отут бизинин туолбута. Кыһыны саас оһоростоох буолан хаалан би-иргэ үлэһиттэр дыахталларын соһуллута. Ону даҕаны тастан сыл-дьар кийи - ветеринар Октябрина субан сүөһү ыйааһыныгар кэлэ сылдьан биллэбитэ.

Ити тыллыгы Бедүөрэҥит, кыргыттаар, бириэмэнэи быһылаах эбит дии, - дикэбитэ кыһа аһы оҕолор.

Эс, алҕас көрдүт ини! Бэйэтэ хангар быһылааһын ааһыа халын таҕаска балыйдаҕын буолуо, - эмиһэр таһы-бааччы мэлдьэһэн кэбиспиттэр.

Кырдык-кырдык, билэн этэр буоллаҕым, - Октябрина-лара бэриммэт. - Бэйэм эмиз оҕолонмут чүөчэ дуома уонна бэтириһээр ааттаах, ама, буолу-кытары аҕарбат үлүбүөн? Күлүс ити ыйааһыныга субаттарын аҕалтырыгар туй иһин куйэ тутта сылдьарын өйдөөн көрбөтүгү дуо? Ханньыҥ да иһин, лаппа сымбатыһыт, урукута буолбатах. Бизс-энгин ыйыгар барыт бадактаах.

Ээ, оннук ини, оттон... - дэһин буолбут. Оттон аны

Рая СИБИРЯКОВА ОЛ СААС (Кэпсээн сэрин сылларын оҕолоругар ананар)

били соторутааһына дикри берүү дыахтар да курдук сан-за-баха, суолталаабаха сылдьыт кийилэрэ хантан оһоросто-ох буолбута биһир туста интэриһин үөскөппүт.

Кыргыттаар, ол кимтэн булбута буолуой?

Оттон инчэҕэй эттээхэ сыстыбаха дьылы этэ ээ, арай кийтэ кини буолан, били Боборудууссаны кэпсиклэригэр дьылы, сибэтиһи тыһытан булла дуу?..

Һэ-Һэ, Һэ!

Бээ, били бүгүгүн Сымалыыр мас кэрдэччилэрэ таа-рыһан аастытара дии, аны оҕолорон...

Эс, ол дьон кыһа хойут баҕайы кэлэн хараҕа быстар-дыбыт дикэн көннөрү хотон эрэ аастытара. Кэбис, көстөн ту-рар суолга дьону балыйылыбат. Уонна ол эдэр баҕайы нуу-ча уолаттара ити эрийдэҥи аһыс күндү бизбээкэбит бу сыл-дьар эбит дикэтиһэр ини, эдэрэ буоллар син да этэ. Арай сэнэ-эн...

Бээ, Бедүөрэҥ бэйэтин мээкэ баттаппат кийи, доҕор, атаҕастаппыт эрэ курдук сананар сарылыы түһэр буолбаат. Оноһоор буолуох ол-бу айыга татыакалаһар дии. Хата, чү-гастыы бэйэбит дьоммут, бу алаас иһинээҕилэригэр даҕаны "чочуйдулар" ини. Быһаһын бостууктаабыт Буокыйы да ыл, "эр кийи бараксан хайа да кэмгэ хаалбат, иһигэр сыйыбат, биһир кыһа эрэ аһырданнар, тох курдук эрэ сананар, күнөн оҕус курдук тип-тириһэс буола түһэр" дикэн тыллаах буолбаат! Кини да ыкса күһүн биһир эмит бүгүл түгүгэр тутуста ини, би-ли отун кэбисийэ таарыйа.

Ээ, буолуо даҕаны.

Оок-сүө, эр бэрде хайдах эрэ үөмтэ, ээ?

Ол алааска эн эмиз баарыт дии, Аанмас, тобо көрбөтөхкүһү? Кэпсэлэҥэ күрүлээхит буолбаат.

Эс, көрүһүн кэлэ" дикэн аны кийини...

"Матаары гыным" дикэн ыксаабыт дикэтэрэ уонна онон уочарата суох быһа "хайахтара" этэ... "Билбээкэ ха-лан минньигэскэ тиксиктэһим кыһытын" дикэрий. Һэ-Һэ!

Паһа-ай, бу сатана кыһа бэлэһин бэтэтин көр эрэ!

Туох да дикэбит иһингэр, кийи үөскүүрө дикэн Айыы таһара ыйааҕа буоллаҕа. Орто дойдуга чорон соҕоток эрдэн хаалыт тулаһыах эрийдэҥи Айыыһыта аһыһан оҕо кутун бер-

сэн Бедүөрөбит ол бириэмэнэи буоллаҕа. Хата, ыйа туолуу-тун-ингин билэ сылдьыаха баар эбит, аны кэмин куоттаран, дэһнээн-хайаан кэбихтэ. Онон наһаан ыйыталаһан биллэх баар эбит ээ. Дууһына, ону эн ыһынарыт дуу? Биһиргэ үөскэ-эбит буолан эйигин туома эрийи туттар, ытыктыыр, тылҕын ыһынар, сатаан тапсар кийтэ буоллаҕын дии, - дикэн сир-дээх түмүк оһоһулар.

Ити кэмтэн ыла Дууһына сэмээр Бедүөрөтин кэтиир бу-олбута. Дьахтара чачы оһоростооһун чинчилээн биллэҕэ уо-на тоһосотоох түгэни булан уталыппаха кэпсэтэргэ, сүбэлиир-гэ санаммыта.

Оскуоланы бүтэрэн субан көрөөччүмэн үлэһин сылдьар үс кыыс уонна икки эдэр ыанныкыт Дьахтар күнүн бы-раһыныһыгар хонон кэлэрдим суоттанан сарсыарда эрдэттэ турунан үлэһитин бүтэргэ-оһоро оксон, икки сыарбалаах аты-нан бөһүлөөккэ барытара. Онон дьыһэз оскуолага кири-илик бытырыскалары кытары аһааннаах кийи хаалбыта. Дууһына таңас сууларга былааннанан уу сылытан суулар таһаһын сыммайдаабыта. Бедүөрэ кинини кытары үлэһитин "Һа-ка-Һака" дикэн аҕыйах тыһынан бырахсан кэбихтэ-кэбихтэ, эмиз кийи аҕыйаабытынан дикэҕэ, таңас салгылаата кийр-таһа сылдьыбыта. Соҕоток кийи кыһа төһө буолаастый, тэллэҥи кытары суорбанаах сытыгы таһааран күрүөҕэ бил-лээҕэ быраһан баран дьыһа кириэн Дууһына сыммайдыр таһаһын беркэ интэриһиргээн көрбүтэ.

Сэнэх көрүгүнээх дьахтар былааччыта баарыгар хараҕа иһгэн, уоһун иһигэр туох эрэ дикэн киникэйэ-кигинэйэ бала-ча көрбөтөбүтэ.

Ээ, ити били улахан маннькым (Дууһына илиитинэн ба-таһын иһиринэн көрдөрбүтэ) - Оруоса кыһа, конькуулулар кэлэн кэтиэ дии.

О-уо-каа, - Бедүөрэ кийини таһаһынан өйдөөн хаа-лар үлэһитин Дууһына улахан кыһын Розаны өйдөөн кэлэн төбөтүн кэбиктэттэ.

Оттон бу (эр кийи халҕайыт ыстаана тахсан кэллэ) той-он эрим Садүгүт ыйбааныс сыалыта илэ бэйэтинэн.

Бедүөрэ "сэд-дьөө" дии-дии тарбаһын кийи хамаан эрэрин курдук киймаһнатта уонна ыстаан кэннэ араастаан хойбохсидурун үтүктэн уоһун мунньаһнатта. Ол аайы Ду-уһына күлэн быра суох барда. Сотору буолаат абылаан тох-тоото.

Дэриэстэ дьахтарын дьэбэтэ дикэн, мин оһонно-рум хамаан тослоруннааһына баттаамалаах ыстаанын кэннэ хайдах хамсырын, хата, билэрэ да бэрт эбит дии. Көр, бу ки-ниһэ, - Дууһына атыгар сыһаһыы сылдьар Сардыһы-һын ыйан кэбиктэн баран, быһкайаан тайбайыт сэлмичиги нэлэттэ: - Чээн!

Һа-каа, - Бедүөрэ чачы сэнээрбит көрүгүннэ. Оҕону ылан көтөҕүөх курдук көрүбүтүгэр анарааһыта атыгыра-ан ыһаҕа буолан мэриһини түһэст ийэтин дикэн дал-лаһта.

Көр, дьэ, бачча сааскар дикри оҕо дикэтэ сысты-батаһыт ити. Сатааттар, дьыз иһинээҕи мэлдьи көрөр оҕолор-гор төрүт маннькыахтаабахын, сыһарбааһын. Билиһин ол төрүүр да буоллаҕына, ээ, хайдах көрөн-истэн кийи гынаах-тырыһыт буолла, - Дууһына, дьахтара кинини истибэтин да уонна тыл бырахсан сатаан аахсыбатын да биллэр, сангара оҕолдо. - Ити бириэмэнэи да буолбукун кийилин кэпсэ-бөхүн. Оноһоор туһугу бүргүһэ бастаан төһө да тэбизир-дэр, синньириин саҕана, өрүлүттэригэр билэр буолан, кийи-кэ бөһиһэр дии. Эн ол саҕа суоһун, туора дьонтон истэ сыл-дьабыт, атынын буоллар этэн -хайаан биллэрбит буолуок этэ. Дьэ уонна эйигин кытары кийи хайдах кэпсэһэн быһаар-сар үһү... Бэйэҥ этэ иһинээҥэ ким эйигин тэрийэн бе-лыһаҕа көрдөрө илдьэр үлүһү, хара күлүһүн илгээх, хайа, өлөргүһүн кэмнэһингэр турдаҕа. Туома били өктөбүрүһэ Сэмэнэһинэ "эмистэр тыла суох дьахтардаа бириэмэнэи буолбутун төрүт билбөөк да, кыһамааха да оҕолорлор" дикэн ахан эрдэҕэ... Бедүөрэ, бу манньк (Дуу-һына илиитинэн оҕону бигирдирин тутуһа), манньк - үчүгэй! - дикэн баран тойон арбаһын чоһотто.

(Бүтүгэ бэсэһтэннэ).

ПОНЕДЕЛЬНИК, 29 МАРТА

ОРТ	
08.00	Телеканал "Доброе утро"
11.00	Новости
11.20	"Бессонница" (2003 год)
13.30	Мультсериал
13.40	Следствие ведут Колобки
14.00	Новости
08.05	Детектив "О друзьях-товарищах". 1-я серия
15.40	Документальный детектив. "Потеря бумеранга". Дело 2004 года
16.10	Город женщин
17.00	Новости
17.20	Сериал "Берег мечты"
18.20	"Угадай мелодию"
18.50	"Большая стирка"
20.00	Вечерние новости
20.25	"Шука за шуйтой"
21.00	Сериал "Клон"
22.00	Жизнь меня
23.00	Время
23.30	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
00.40	Криминальный сериал. "Последнее дело Пушкина". 1-я серия
01.10	Фигурное катание
02.20	Искатели
02.50	"Фабрика звезд"
03.10	"Русский экстрим"
03.40	Комедия "Торжественный камешек". До 05.15
RTP	
05.00	"Доброе утро, Россия!"
08.45	Комедия "Лас пик" (США).
10.40	"В Городе"
10.50	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
11.30	ВЕСТИ.
11.50	"Что хочет женщина".
12.50	"Аншлаг"
13.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
14.00	ВЕСТИ.
14.10	ВЕСТИ-МОСКВА.
14.30	"Частная жизнь".
15.30	Детектив "Пуаро Агаты Кристи".
16.30	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
16.40	ВЕСТИ-МОСКВА.
17.00	ВЕСТИ.
17.10	Телеканал "Крот".
18.05	"Комиссар Рекс".
19.00	Телеканал "Закон".
20.00	ВЕСТИ.
20.50	"Спокойной ночи, малыши!"
20.55	Телеканал "Небо и земля".
22.00	"Мой серебряный шар".
22.00	"ВЕСТИ".
23.20	Детектив по роману Ирины Хмелевской "Пан или пропал".
00.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
00.30	Комедия "Агент в мини-юбке". 2000 г. До 01.43
НВК	
07.00	"Новый день". Утренняя программа. До 08.00
18.00	"Высказание". Документальный сериал.
18.30	"Угрозам армян Минграт Уйбакал актер-сатирик" (Yehzo Buzur).
19.10	"Человек-легенда". К 100-летию Аполлона Ивановича Семенова.
19.45	"Точка роста".
20.05	"Сериал". Художественный фильм.
20.30	"Сага сирот - Якутия". Информ. программа.
20.55	"Космос-Минск".
22.15	"Супергерои измучены". Реальные истории. До 23.00
НТВ	
05.00	УТРО НА НТВ
07.45	Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ"
09.00	"СЕГОДНЯ УТРОМ"
09.25	"ДИКИЙ МИР: НЕСТЫЖЕ В ПЕРВОНАЧЕ. ПЕРВАЯ КРОВЬ". Экспедиция Тимофея Баженова
10.20	Ток-шоу "СТРАНА СОВЕТОВ"
11.00	"СЕГОДНЯ"
11.30	Лариса Лудинская и Георгий Бураков в фильме "ТАК НАЧИНАЛСЯ ЛЕГЕНДА"
12.55	Мультфильм "ТРОЕ ИЗ ПРОСТОКВАШИНО". "КАНИКУЛЫ В ПРОСТОКВАШИНО"
13.35	"ПРОТОКОЛ"
14.00	"СЕГОДНЯ"
14.35	"ПРИНЦИП ДОМИНО"
16.00	"СЕГОДНЯ"
16.30	Сериал "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ: ХОМИЯ И ЖИЗНЬ". 2 серия
17.25	"ПРОТОКОЛ"
18.00	"СЕГОДНЯ"
18.40	Сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ". 6 серия
19.50	ПРЕМЬЕРА. Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ". 2 серия
21.00	"СЕГОДНЯ"
21.40	"КРАСНАЯ СТРЕЛА"
21.50	Сериал "БЕЗ СЛЕДА: ПАДЕНИЕ". 2 часть (США)
22.55	Остроумный сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ"
00.05	"СЕГОДНЯ"
00.40	"КОМА: ЭТО ПРАВДА"
СРЕДА, 31 МАРТА	
ОРТ	
08.00	Телеканал "Доброе утро"
11.00	Новости
11.05	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
12.10	Людмила Зуркина в фильме "Точка с преломлением"
13.40	Диск-клуб
14.00	Новости
14.05	Комедия "Игрушка"
16.00	Город женщин
17.00	Новости
17.20	Сериал "Берег мечты"
18.20	"Угадай мелодию"
18.50	"Большая стирка"
20.00	Вечерние новости
20.25	"Звезды эфир". "Веселые ребята". 1-я часть
21.00	Сериал "Клон"
21.50	"Теле-чужие"
23.00	Время
23.35	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
00.40	Полариса в фильме "Ведущий"
01.30	Ночное "Время"
01.50	"Фабрика звезд"
02.10	Ударная сила. "Ангелы"
02.40	"Тени и зловред". Марлен Дитрих
03.10	"Империум чужих". Часть 5-я
03.40	Воскресенье и несласы в комедии "Три товарища". До 05.30
RTP	
05.00	"Доброе утро, Россия!"
08.45	Телеканал "Небо и земля".
09.50	"Короткое замыкание"
10.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
11.00	ВЕСТИ.
11.30	ВЕСТИ-МОСКВА.
11.50	"Что хочет женщина".
12.50	Детектив "Пан или пропал".
13.50	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
14.00	ВЕСТИ.
14.10	ВЕСТИ-МОСКВА.
14.30	"Частная жизнь".
15.30	ПРЕМЬЕРА. Детектив "Пуаро Агаты Кристи" (Великобритания).
16.30	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
16.40	ВЕСТИ-МОСКВА.
17.00	ВЕСТИ.
17.10	Телеканал "Крот".
18.05	"Комиссар Рекс".
19.00	ПРЕМЬЕРА. Аркадий Арканов, Роман Кариев, Юрий Стоянов, Илья Шенников и другие в гостях у Михаила Жванецкого.
20.00	ВЕСТИ.
20.50	"Спокойной ночи, малыши!"
20.55	Телеканал "Небо и земля".
22.00	ПРЕМЬЕРА. Романская ода генерала Пуго.
23.20	Детектив по роману Ирины Хмелевской "Пан или пропал".
00.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
00.30	Комедия "Сага про Федота-стрельца". 2000 г.
СРЕДА, 31 МАРТА	
ОРТ	
08.00	Телеканал "Доброе утро"
11.00	Новости
11.05	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
12.10	Людмила Зуркина в фильме "Точка с преломлением"
13.40	Диск-клуб
14.00	Новости
14.05	Комедия "Игрушка"
16.00	Город женщин
17.00	Новости
17.20	Сериал "Берег мечты"
18.20	"Угадай мелодию"
18.50	"Большая стирка"
20.00	Вечерние новости
20.25	"Звезды эфир". "Веселые ребята". 1-я часть
21.00	Сериал "Клон"
21.50	"Теле-чужие"
23.00	Время
23.35	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
00.40	Полариса в фильме "Ведущий"
01.30	Ночное "Время"
01.50	"Фабрика звезд"
02.10	Ударная сила. "Ангелы"
02.40	"Тени и зловред". Марлен Дитрих
03.10	"Империум чужих". Часть 5-я
03.40	Воскресенье и несласы в комедии "Три товарища". До 05.30
RTP	
05.00	"Доброе утро, Россия!"
08.45	Телеканал "Небо и земля".
09.50	"Короткое замыкание"
10.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
11.00	ВЕСТИ.
11.30	ВЕСТИ-МОСКВА.
11.50	"Что хочет женщина".
12.50	Детектив "Пан или пропал".
13.50	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
14.00	ВЕСТИ.
14.10	ВЕСТИ-МОСКВА.
14.30	"Частная жизнь".
15.30	ПРЕМЬЕРА. Детектив "Пуаро Агаты Кристи" (Великобритания).
16.30	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
16.40	ВЕСТИ-МОСКВА.
17.00	ВЕСТИ.
17.10	Телеканал "Крот".
18.05	"Комиссар Рекс".
19.00	ПРЕМЬЕРА. Аркадий Арканов, Роман Кариев, Юрий Стоянов, Илья Шенников и другие в гостях у Михаила Жванецкого.
20.00	ВЕСТИ.
20.50	"Спокойной ночи, малыши!"
20.55	Телеканал "Небо и земля".
22.00	ПРЕМЬЕРА. Романская ода генерала Пуго.
23.20	Детектив по роману Ирины Хмелевской "Пан или пропал".
00.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
00.30	Комедия "Сага про Федота-стрельца". 2000 г.

23.00	Время
23.30	"Улицы разбитых фонарей". Многосерийный фильм
00.40	"Старатели Мертвого города". Документальный фильм
01.30	Ночное "Время"
01.50	"Фабрика звезд"
02.10	"На футболе"
02.40	"Сатер"
03.10	Премьера. "Дни-по-прошитель". Документальный фильм
03.40	Комедия "Моя мачеха - многоженка". До 05.35
RTP	
05.00	"Доброе утро, Россия!"
08.45	Телеканал "Небо и земля".
09.50	"Короткое замыкание"
10.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
11.00	ВЕСТИ.
11.30	ВЕСТИ-МОСКВА.
11.50	"Что хочет женщина".
12.50	Детектив по роману Ирины Хмелевской "Пан или пропал".
13.50	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
14.00	ВЕСТИ.
14.10	ВЕСТИ-МОСКВА.
14.30	"Частная жизнь".
15.30	Детектив "Пуаро Агаты Кристи".
16.30	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
16.40	ВЕСТИ-МОСКВА.
17.00	ВЕСТИ.
17.10	Телеканал "Крот".
18.05	"Комиссар Рекс".
19.00	Телеканал "Закон".
20.00	ВЕСТИ.
20.50	"Спокойной ночи, малыши!"
20.55	Телеканал "Небо и земля".
22.00	ПРЕМЬЕРА. "Как добывать хрусталь". Фильм 1-й.
23.00	"ВЕСТИ+"
23.20	Детектив "Пан или пропал".
00.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
00.30	Остроумный фильм "Американский бой". 1992 г. До 02.53
НВК	
07.00	"Новый день". Утренняя программа. До 08.00
18.00	"Высказание". Документальный сериал.
18.30	"Угрозам армян Минграт Уйбакал актер-сатирик" (Yehzo Buzur).
19.10	"Человек-легенда". К 100-летию Аполлона Ивановича Семенова.
19.45	"Точка роста".
20.05	"Сериал". Художественный фильм.
20.30	"Сага сирот - Якутия". Информ. программа.
20.55	"Космос-Минск".
22.15	"Супергерои измучены". Реальные истории. До 23.00
НТВ	
05.00	УТРО НА НТВ
07.45	Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ"
09.00	"СЕГОДНЯ УТРОМ"
09.25	"ДИКИЙ МИР: НЕСТЫЖЕ В ПЕРВОНАЧЕ. ПЕРВАЯ КРОВЬ". Экспедиция Тимофея Баженова
10.20	Ток-шоу "СТРАНА СОВЕТОВ"
11.00	"СЕГОДНЯ"
11.30	Лариса Лудинская и Георгий Бураков в фильме "ТАК НАЧИНАЛСЯ ЛЕГЕНДА"
12.55	Мультфильм "ТРОЕ ИЗ ПРОСТОКВАШИНО". "КАНИКУЛЫ В ПРОСТОКВАШИНО"
13.35	"ПРОТОКОЛ"
14.00	"СЕГОДНЯ"
14.35	"ПРИНЦИП ДОМИНО"
16.00	"СЕГОДНЯ"
16.30	Сериал "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ: ХОМИЯ И ЖИЗНЬ". 2 серия
17.25	"ПРОТОКОЛ"
18.00	"СЕГОДНЯ"
18.40	Сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ". 6 серия
19.50	ПРЕМЬЕРА. Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ". 2 серия
21.00	"СЕГОДНЯ"
21.40	"КРАСНАЯ СТРЕЛА"
21.50	Сериал "БЕЗ СЛЕДА: ПАДЕНИЕ". 2 часть (США)
22.55	Остроумный сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ"
00.05	"СЕГОДНЯ"
00.40	"КОМА: ЭТО ПРАВДА"

14.10	ВЕСТИ-МОСКВА.
14.30	"Частная жизнь".
15.30	Детектив "Пуаро Агаты Кристи" (Великобритания).
16.30	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
16.40	ВЕСТИ-МОСКВА.
17.00	ВЕСТИ.
17.10	Телеканал "Крот".
18.05	"Комиссар Рекс".
19.00	Телеканал "Закон".
20.00	ВЕСТИ.
20.50	"Спокойной ночи, малыши!"
20.55	Телеканал "Небо и земля".
22.00	ПРЕМЬЕРА. "Как добывать хрусталь". Фильм 2-й.
23.00	"ВЕСТИ+"
23.20	Детектив "Пан или пропал".
00.20	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
00.30	Остроумный фильм "Американский бой". 1992 г. До 02.53
НВК	
07.00	"Новый день". Утренняя программа. До 08.00
18.00	"Высказание". Документальный сериал.
18.30	"Угрозам армян Минграт Уйбакал актер-сатирик" (Yehzo Buzur).
19.10	"Человек-легенда". К 100-летию Аполлона Ивановича Семенова.
19.45	"Точка роста".
20.05	"Сериал". Художественный фильм.
20.30	"Сага сирот - Якутия". Информ. программа.
20.55	"Космос-Минск".
22.15	"Супергерои измучены". Реальные истории. До 23.00
НТВ	
05.00	УТРО НА НТВ
07.45	Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ"
09.00	"СЕГОДНЯ УТРОМ"
09.25	"ДИКИЙ МИР: НЕСТЫЖЕ В ПЕРВОНАЧЕ. ПЕРВАЯ КРОВЬ". Экспедиция Тимофея Баженова
10.20	Ток-шоу "СТРАНА СОВЕТОВ"
11.00	"СЕГОДНЯ"
11.30	Лариса Лудинская и Георгий Бураков в фильме "ТАК НАЧИНАЛСЯ ЛЕГЕНДА"
12.55	Мультфильм "ТРОЕ ИЗ ПРОСТОКВАШИНО". "КАНИКУЛЫ В ПРОСТОКВАШИНО"
13.35	"ПРОТОКОЛ"
14.00	"СЕГОДНЯ"
14.35	"ПРИНЦИП ДОМИНО"
16.00	"СЕГОДНЯ"
16.30	Сериал "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ: ХОМИЯ И ЖИЗНЬ". 2 серия
17.25	"ПРОТОКОЛ"
18.00	"СЕГОДНЯ"
18.40	Сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ". 6 серия
19.50	ПРЕМЬЕРА. Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ". 2 серия
21.00	"СЕГОДНЯ"
21.40	"КРАСНАЯ СТРЕЛА"
21.50	Сериал "БЕЗ СЛЕДА: ПАДЕНИЕ". 2 часть (США)
22.55	Остроумный сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ"
00.05	"СЕГОДНЯ"
00.40	"КОМА: ЭТО ПРАВДА"

02.40	"Дорожный патруль". До 02.53
НВК	
07.00	"Новый день". Утренняя программа. До 08.00
18.00	"Высказание". Документальный сериал.
18.30	"Угрозам армян Минграт Уйбакал актер-сатирик" (Yehzo Buzur).
19.10	"Человек-легенда". К 100-летию Аполлона Ивановича Семенова.
19.45	"Точка роста".
20.05	"Сериал". Художественный фильм.
20.30	"Сага сирот - Якутия". Информ. программа.
20.55	"Космос-Минск".
22.15	"Супергерои измучены". Реальные истории. До 23.00
НТВ	
05.00	УТРО НА НТВ
07.45	Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ"
09.00	"СЕГОДНЯ УТРОМ"
09.25	"ДИКИЙ МИР: НЕСТЫЖЕ В ПЕРВОНАЧЕ. ПЕРВАЯ КРОВЬ". Экспедиция Тимофея Баженова
10.20	Ток-шоу "СТРАНА СОВЕТОВ"
11.00	"СЕГОДНЯ"
11.30	Лариса Лудинская и Георгий Бураков в фильме "ТАК НАЧИНАЛСЯ ЛЕГЕНДА"
12.55	Мультфильм "ТРОЕ ИЗ ПРОСТОКВАШИНО". "КАНИКУЛЫ В ПРОСТОКВАШИНО"
13.35	"ПРОТОКОЛ"
14.00	"СЕГОДНЯ"
14.35	"ПРИНЦИП ДОМИНО"
16.00	"СЕГОДНЯ"
16.30	Сериал "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ: ХОМИЯ И ЖИЗНЬ". 2 серия
17.25	"ПРОТОКОЛ"
18.00	"СЕГОДНЯ"
18.40	Сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ". 6 серия
19.50	ПРЕМЬЕРА. Сериал "МЕДОВЫЙ МЕСЯЦ". 2 серия
21.00	"СЕГОДНЯ"
21.40	"КРАСНАЯ СТРЕЛА"
21.50	Сериал "БЕЗ СЛЕДА: ПАДЕНИЕ". 2 часть (США)
22.55	Остроумный сериал "ЛИТОВСКИЙ ТРАНСИТ"
00.05	"СЕГОДНЯ"
00.40	"КОМА: ЭТО ПРАВДА"

13.25	ВРЕМЯ ЕСТЬ
13.35	"ПРОТОКОЛ"
14.00	"СЕГОДНЯ"
14.35	"ПРИНЦИП ДОМИНО"
16.00	"СЕГОДНЯ"
16.30	"ФАКТОР СТРАХА-II"
17.35	"ПРОТОКОЛ"
18.00	"СЕГОДНЯ" с Ольгой Беловой
18.35	"СВОБОДА СЛОВА"
19.55	Фильм "ШПИОН, КОТОРЫЙ ЛЮБИЛ МЕНЯ" (Великобритания)
22.35	ЛУЧШИЕ БОИ. КОСТА ЦЗЮ ПРОТИВ БЕНА ТАКИ
23.55	Эротическая комедия Тинто Бросса "НАРУШАЯ ЗАПРЕТЫ"
СУББОТА, 3 АПРЕЛЯ	
ОРТ	
08.00	Новости
08.10	Сериал "Все путешествия команды Кусто". Погоня за сокровищами римлян
09.00	Галина Польских и Евгений Евстигнев в комедии "То семейным обстоятельствам". 1-я серия
10.20	Игра, гармонь любимая!
11.00	Слово пастыря
11.10	Здоровье
12.00	Новости
12.10	"Смак"
12.30	"Пестрая лента". Рина Зеленина
13.20	Любовные истории
14.00	Новости
14.10	История с географией.
"Умники в опасности"	
15.10	Док-шоу
16.00	Диск-клуб
16.30	Умники и умницы
17.10	Премьера. В. Садковичий. Формула успеха. Документальный фильм
17.30	"Разведка. Версии для кино". Варвент "Омега"
18.00	Музыкальная комедия "Счастье в Миланове"
19.50	Классика Ютта Диснея. Золотые годы Микки Мауса. Впервые в России
20.00	Вечерние новости
20.10	"Шутка за шуткой".
21.00	"Магия. Разоблачение"
22.00	"Кто хочет стать миллионером?" с Максимом Галкиным
23.00	Время
23.20	"Розыгрыш"
00.55	"Золотой Граммофон"
01.55	Комедия "Меланхолическая сюита" (2001 год). До 03.55
ОРТ	
05.55	Фильм "Обыкновенный человек". 1956 г.
07.30	"Том и Джерри".
07.45	"Золотой клот".
08.05	"Русское лето".
08.45	"Большая перемена"
09.10	"Утренняя почта".
09.45	"Сам себе режиссер".
10.40	"Форт Боярд".
12.15	"В поисках приключений".
13.15	"Клуб сенаторов".
14.00	ВЕСТИ.
14.20	Детектив "Ларец Марии Медичи". 1980 г.
16.00	Боевик "Вне закона"
17.40	"Ха". Маленькие комедии.
18.00	"Бенефис Клары Новиковой". Часть 2-я.
20.00	ВЕСТИ.
20.25	"Зеркало".
20.50	"Честный детектив". Авторская программа Адуарда Петрова.
21.20	"Ангел".
22.20	Комедия-боевик "Десять продов" (США). 1999 г.
00.20	Фильм "Дюнкерс-Криперс-2" (США). 2003 г.
01.55	Футбол.
02.50	Чемпионат мира по автогонкам в классе "Формула-1". Гран-при Бахрейна. Квалификация. Трансляция из Манама. До 04.25
НВК	
16.00	Потрясающие каскадерские трюки.
16.30	Республиканский телеконкурс "Полерны заезд".
16.50	Дневник республиканского фестиваля самодельного творчества, посвященного 60-летию Великой Победы "Сверкая алмазами, Победа!"
17.25	Дружба.
17.50	Телке. Общ-бичик алытаах ууһаана.
18.20	Здоровые советы от "Агро-медстрай".
18.30	"Ана-ТВ". Реклама и подд-рвления
19.15	"Надья республии". Информационно-аналитическая программа.
20.25	Место встречи на НВК "Сага".
20.55	К 80-летию золотодобывающей промышленности Якутии. "Шерки к обилью".
21.20	"Саломея".

Чурагчы орто оскуолатын бүтүрбүттөр көрсүмүлөрүгөр

ОЛОХТОММУТ ҮГЭС САЛБАНАР

Республика бир кырдаас, С.А.Ногоро-
дов аатынан Чурагчы орто оскуолата
төрүттэммит 132 сылын туула. Бу ким уста-
та оскуолабыт барахсан төһөлөөк ыччаты
үөрэтэн-илгэн таазаарыта буолуой? Үөрө-
пит оҕолоро сорокторо саха литературатын
төрүттэстүгүтэр, биллэр суруйааччылар буол-
буттара, улахан үлүһүгүтэр буолан респу-
блика сайдыытыгар байыларын кылааттарын ки-
лэрсинбиттэр. Үгүстэрэ биллэрин норуот
хаһайыстыбатын араас салааларыгар си-
тиһилээхтик үлэни сылдьаллар, республика
биллэр-көстөр салайааччылары буолулар.
Ханна да сырытталар, ханни да үлүгэ үлэ-
этэллэр, быас булан оскуола үгэс буолбут
түмүсүлөрүгөр, үөрүүлээх тэрээһиннэригэр
кэлэн кыттыны ылан бараллар. Кэлбит мал-
дыттар үөрөмүт, киһи буолан илгилээн так-
сыбыт оскуолаарын, ааспыт кэмнэрин ак-
тыһан, санаан аһаллар. Онон билиги оску-
лабыт быйыл "Калыҥнар көрсүтүүтэрэ" диян
ааттаан бу ый 27 күнүгэр үгэсхэ кубулуйбут
дьаһалы ытар. Быйыл кэлээхтэрэ ситим-хо-
туу аттестатын ылыттары 50 сыла туолбут
үбүлүүдүгүтэр ытыһыныктар. Кинилэри кытары
даһатан кэлэллэр 45 сылаахыта (ол эбэтэр
1959 сылаахха), 40 (1964), 35 (1969), 30
(1974), 25 (1979), 20 (1984), 15 (1989), 10
(1999) сылаахыта бүтүрбүттэр. Очмотугар
хас биридир ытыһынык бистэни сыл буола-
буола оскуолатыгар кэлэн билсиптэн, оскуола-

таагы сааһын санаан, доҕотторун, ууугалары-
нын көрсөн, ахтыһынан таһаарар, үөрөмүт
оскуолатыгар, ууугаларыгар бары ситиһи-
лэрин очуоттаан аһар. Быйылгы көрсүтүүгү
барыта 567 ытыһынык кэлэн сибээстээн ба-
рыһаах. Оскуолабыт бүтүрбүт киһи ахса-
на эбилээ туарынан манньк дьаһал сөптөөк
буолуон сан.

Быйыл кэлэр ытыһыныктар ордуу чорботон
үбүлүүдүгүтэр 50 сылаахыта бүтүрбүт ытыһы-
ныктары атыһа баһарылар. Кинилэр бүт-
үрүт дьыһаларыгар директорунан билиги бары
убаастыыр, ытыһыыр кыһыт, Аҕа дойдуга сэр-
иһин кыттылааһа, Аҕа дойдуга сэрэһин I
степеннээх уонна Норуоттар доҕордоһуулар
орденнэр кавалердара, норуот үөрэҕиритин
туйгуна, СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ
Г.Д.Ефимов, үрэх чааһын сибээсэстээн
норуот үөрэҕиритин туйгуна, СР үтүөлээх
тренерэ С.И.Жирков, ууугаларынан САСР
үтүөлээх ууугалары Д.С.Постников,
П.Е.Дьяковская, Н.Н.Попов, В.С.Алексин, но-
руот үөрэҕиритин туйгунара Н.П.Красиль-
никова, О.И.Константинова уо. д. а. үлэ-
лээбиттэр.

Барыта 40 оҕо ситим-хотуу аттестатын ы-
лыттары. Онтон 22-лэрэ үрдүк, алытара орто
анал үөрөх ылыттары. Кинилэр истэригэр
үс наука кандидата баар. Г.М.Сысольтин –
философскай наука кандидата, комсомол,
партия райкомнэрын секретардарынан, Дьо-

куускайга Политическай сүрдаты дьэстин
сэбиэстэстээн, партия обкомун инструктору-
рунан үлэстэбит. С.П.Соловьев – техниче-
скэй наука кандидата, Москвага тьа хаһайы-
стыбатын механизациялааһын уонна
электрификациялааһын институтун бүтэрэн,
Дьокуускайга тьа хаһайыстыбатын институ-
тун бүтүрбүт, С.П.Ойункан – филологическай
наука кандидата, улуу абатын наһиэстэбэ-
тин чинчийс хас да научнай үлэһити, кинигэ-
лэри таһаартарда, Россия Суруйааччыларын
союзун чилиэсэ, СР культуратын үтүөлээх
үлэһитэ, Н.Н.Макарова – норуот үөрэҕиритин
туйгуна, "Бочуот Знага" орден кавалера,
Ф.С.Сергеев – РСФСР уонна СР үтүөлээх
үлэһитэ, авиация управлениетын линиятын
үлэһити сылдьыбыта. М.С.Попов – РСФСР
үтүөлээх юриһа. Өр кэмгэ советскай-партий-
най эйгэсэ үлэһити сылдьыбыттары М.И.Бе-
лых, А.Е.Филиппов. Улуус сайдыытыгар
кыһарыт кылаатын иһин Аркадий Егорович
"Аҕа дойдуга үтүөлэрин иһин" II степеннээх
орден мэтээлинэн наһараадалааһыта.

1959 сылаахха барыта 30 оҕо аттестаты
ылыт. Онтон 22 оҕо үөрэхтэстимит, ол иһиг-
тэн 14-лэрэ ууугал идэтин талыт. Кинилэр-
тэн П.Д.Макаров инженер-механик идэтин
ылыт, тьа хаһайыстыбатын министринэн
үлэстэбит. А.Д.Сидорова тьа хаһайыстыба-
ты институтун бүтэрэн Президент аппараты-

гар отдела салайбыта, И.Н.Дьяковскай ми-
лиция майора, норуот хаһайыстыбатын
үтүөлээх үлэһитэ. Бу дьһун дьоммут ааттары-
нан кизн туттабыт.

Кэниги ытыһыныктар 1974 сылаахха ба-
рыта 57 оҕо бүтүрбүтэ. Кинилэр истэригэр 4
наука кандидата баара элбэҕи этэр. Олор:
Д.А.Федоров – Новосибирскайдагы тууу
академиятын преподавателя, техничскай на-
ука кандидата, Н.С.Дьяковскай – медицин-
скай факультет преподавателя, медицинскай
наука кандидата, В.П.Барханов – физико-
математическай наука кандидата, А.М.Пота-
пов – юридическай наука кандидата, В.М.Фи-
латов – СР кылаабынай следователя, М.Н.Ко-
ремаев – СР туууга министрин солбуйаач-
чы.

1979 сылаахха 63 оҕо бүтүрбүтэ. Бары
норуот хаһайыстыбатын салааларыгар си-
тиһилээхтик үлэни сылдьаллар. Кинилэртэн
кизн тутта ааттыбыт Саха сирин чизгин эл-
бэстик көмүскэбит, Чурагчы аатын үстүк
ааттаптыт аатырар быйыл Артур Феофановы,
СР үтүөлээх артыһа Екатерина Егорованы.

Атын ааттамматх талааннаах, дойдубут
иннэ, дьоммут туһа диян үлэһити-хамсы сыл-
дьар ыччаттарбыт тустарынан кэһэстэтин
даһаны ааттыахтара, сурукка кыһарыттарэ
дизн эрээбит.

А.Е.ГОРДЕЕВА.

Саха АССР народнай артиһын Тарас Павлович Местников
"Кини улахан талааннаах артист быйымынан Саха театрын
сценатыгар оомньообутун көрбүттэр уонна дуһаны долгутар кэ-
рээ, кизгэ куолаһынан ылаан доһоһута туарынан, ордуу "Кыһ-
лаах Армы кыргыттарын" истэбиттэр күн бүгүнгэ дьэри уму-
баттар" диян ахтар С.Ноговицын. Оттон "Максимальн сурук-
сут бараанката кыһардаа" диян норуот ырыатын олох буткүй-
ар күлүүкэтин сүтэн баран ылымара (театр очолорго 19 ха-
лаанга олохтоого, ону төһө бары саппыттарын директор бай-
тэһин бэрэбэрэстимит үгэстэһэ) билигин да чуумууга иһиллэн
аһара буолуу диян аһар калууна артистар ортолоругар номох
баар эбит. Ол туһунан Саха академическай театрын артиһа
Ефим Степанов: "Эһиги сцена үрдүгүн үөһэ таһа сырытыгыт
дуо? Оо, көрбүтүт дуо? Ойно 1930-с сыллардаагы куруу-
к быйла ыһачан туарар буолуһаах", – диян этэр.

Дьэ, көр ол очмотооҕу, огуус сыллардаагы көм билигин
былаа кытта күндү, дьикти. 1930 сыл саха норуотун истэри-
тыгар, кини культурнай олохтор кэрэ-бэлкэ кэһиллээх сыһынан
буолбута.

Т. П. Местников төрөөбүтэ 100 сылыгар

СЫРДЫК
АЛТЫЛҔАН

Саха сирин ситэриһээх комитетын (ЯЦИК) уурааһынан Са-
ха государственнай драматическай театра олохтоомута. Театр
бу иннинэ Дьокуускайдаагы Нууча драматическай театрын
иһинэн саха национальнай труппатынан төрүттэммитэ. 1925
сыл алтынны ый 17 күнүгэр Н.Д. Неустров "Кулабар тыһы"
спектаклынан аһылаабыта. Ол бастакы холонуга ууугал
техникумугар үөрөнө сылдьар Бахыс уола Тарас Местников сүрүн
оруюлу толорбута. Театр төрүттэһинэн, көбүлэһинэн уонна
быһаһы тэрийэһинэн саха норуотун умуканнаах уола П.А.
Ойунускай буоларын бүгүн кизн тутта ааттыбыт. Кини очо-
лорго ЯЦИК председателинэн үлэһитэ, уурааха кини иһин
баттаабыта. Сахалар төрөөбүт тыларынан театрдаах буолула-
рын, театралынай искусство сайдыытын төрүттэһин, байэ ар-
тистарын, солистарын уонна искусство деятеллэрин бэлэм-
нээһини салаалаһын күн таһарын кэркэһэ маада буолбута. Уу-
раагы олсохо кыһарыт республика народнай комиссарда-
рын советын уурааба тахсыбыта. Театр директорунан Т. П. Ме-
стников аһаммыта. Үлэһит дьэстинэн кафедральнай собор
таһаратын дьэстини бэрэбэрэстэрэ. Саха театрыгар Тарас Павло-
вич 26 сааһыттан садалаан күн сириттэн арааскар дьэри
олоһун, өйүн-санаатын бүтүнү ууран туран үлэстэбит. Холо-
буру, соһотох байэтин төрөөбүт баһымытан 29 кунни иску-
ство эйгэтигэр тардыбыта. Бир кэмгэ "норуот өстөөгө" аа-
тыран бир сыл алта ый хаһыһа олорон тахсыбыта. Саппы
театрыгар үлэстэбит.

Тарас Павлович директордуйар сылларыгар драматическай
искусство эрэ буолбаах, саха норуотун музыкальнай иску-
ство төрүттэммитэ. Ол иһин музыкальнай-драматическай теат-
рынан ааттаабыттары. Бүгүн П. А. Ойунускай аатынан Саха го-
сударственной академическай театра аан дойдуга таһымыгар но-
руотун искусстватын таһаарда. Дьэ, ол ааспыт билим саппы
санаа сырдык быйытара ааспыт ахтыһан буолан аныгы үйэ-
ни арчыһы туруоктара буоллаа.

Валентина ПИНИГИНА.

Кытаанах оскуолатын 90 сылыгар

САВВА СОБАКИН – ХАБАЧЧА
ОСКУОЛАТЫН ТӨРҮТТЭЭЧЧИ

Билэрин курдук, быйыл улуустун бир кырдаас I Хатыы
Хабачча (Кытаанах) оскуолата аһылыгыта 90 сылын тулар. Бу
оскуоланы астарыт сүдү үтүөлээх кунниэн Савва Семенович Со-
бакин буолар. Кини кимий? Савва аҕата Сото Семён – Собакин
Семён Александрович куннилек сис баайа Собакин Василий Пет-
рович (Баайка Баһылай) бииргэ төрөөбүт убайын Сэлпээкэн Алек-
сандр уола. Сото Семён – киниру саньа мал, олохторо – Нама
үрөһүн соһуруу өлүүгүр сытар кыра Көөкү диян аһас.

Савва аҕата төрдүс оҕонун 1887 сылаахха олунуу 15
күнүгэр төрөөбүтэ. Кини ийэтэ нуучча дьахтара, бу дойдуга олох-
суйбута байэһэ туспа төрүттээх. XIX-с үйэ ортотун дьэни иһин-
тэн, Таатта дьэһиттэн кэрэгинин нуучча дьонно иһи сээстэх кы-
старын салаасхаа соһон куораттан испиттэр. Ол дьыл саас эр-
дэ кэлэн, хаар уулан, дьэһи сылайаннар Баккырытта аһаһыгар
Дьяковскай Константин Николаевич I диян оҕото суох оҕоньор-
дох эмээһинигэ хоммуттар. Хара сиринэн Дьокуускайга дьэри
оҕолорун соһон, катэһан барар кыахтара суох буолан көрүһөн,
күлүн кэлэн оҕобутун ыһааһыт диян болдьоон, бу ыһаларга кы-
старын хааларыттар. Күлүүгэр тийэһи кэлэн хас даһаны хоно
сытан кыһтарын араастаан көрдөһөн, албыннаан "билигини кы-
та барыс" диян сатаабытарын төрүт чугаһаллатах, аһаһаһан кэ-
биспит. Онуоха дьэһээх дьон: "Билиги оҕобут суох. Бу оҕону
олус сөбүлэһит, таптаатыбыт. Эһиги, ээрэ дьон, өссө оҕоло-
һоскут, онон бу кыһы билиһэ хааларын. Маныһатын салаас-
каһыттар таһеһи соһоругутунан эт бэрэбэит", – дьэһиттэр. Эдэр
дьон: "Кэһин өссө кэлэ сылдьаһыт. Баһар, барыһа", – диян
сөбүлэһин хааларыттар. Кирдьык, кэһин өйдөмүтүн кэһиэ би-
рир кэлэ сылдьан баһай эһэ өр буолан ыһыра, ийэһэ сатаабыт-
тарын эһиэ букаһын чугаһаллатах. Кыһы 18 сааһын туолууга чугас
малларыгар – Савва аҕатыгар, оҕоһо кунниһэ, кэрэгэн бэрэбэит-
тэр. Онон Савва кизгэ характаах, ыраас сөбэрлөөх, сырдык хаан-
наах, көнө, үрдүк уугуоктаах кунни бэрдэ буола улааппыт.

13 сааһыгар Баайка Баһылай уола Василий баһыһан куорак-
ка баран, 1900 сылаахха реальный училищегэ I кылааска үөрө-
хэ киирэр. Ол эрэһи үөрэтэр, олоһор усулуобуйата табыллыба-
ка 1906 сылаахха дойдугутар төһөн таһсан дьэһ-уот туттан, кэр-
гэһинэн олоһулар. Училищетын ситэ бүтүрбэтэр даһаны, очо-
тооһу кэмгэ Савва Семенович улаһан сайдыһаах, суруксут,
үөрэхтээх кунниһи аһыһылаа. Ол туһутунан Алексей Елисеич
Кулаковскай – Экскуһээх Алексей аһырыт "Саха интеллиген-
цытыгар суругар" аһырыһаммит бис дьонун ортолоругар I Ха-
тыы кунниһигин манһайгы үөрэхтээхтэрин Савва Семенович Со-
бакина, Илья Никифорович Башкирин ааттаалаабыт. Оттон
С.С.Яковлев – Эрилик Эриһиян аһарынан, 1910 – 1917 сыл-
ларга улуус үрдүгүн юридическай быраабаа суруксутуур кыах-
таах сэттэ эрэ кунни иһигэр манһайгынан С.С.Собакин ааттаа-
быт. Ол даһаны иһин кини саһа аһыһыт Боотуруускай улууска
1911 сылаахха суруксутуһан аһаһыла. Кини – байэтин кунни-
һиги дьэһтээх патриота, прогрессивнай өйдөөх-санаалаах кунни
дойдугутар оскуола аһарынан баһарыт. Ол сылдан 1914 сыл
күнүгүгэр Үөрөһэ оскуола аһараары сылдьалларын билсэ онно
тийэбит. Хайаһыт, Чаһыр, Хаһар кунниһиһтэрин баһыдарэ оску-
оланы хайдаа, ханна аһар туһунан кэһиһитин баран, тыл-тыһа
кунниһиһтээх олоһоллорун уонна оскуоланы сотору кэһинэн аһар
кыахтара сүөһүн билбит. Ол кэһиэ тутта куоракка народнай учили-
ще инспекторыгар манһык ис хоһоонноох телеграмма ыппыт: "В
случае открытия в моем пересом Хатыльском наслеге одноклас-
ной школы сейчас же жертвую наслеге казне 100000 помещение
условием наименования Хабаччинское... Желательно учителем
Софронов. Ожидая благоприятного ответа...". Сарсыһы
күнүгэр тутта Саха уобалаһын народнай училищеларын инспектора
Владимир Петрович Васильевскайтан телеграмманы эһиһит кэл-

бит: "Хабаччинскую школу
в доме, жертвующем Вами,
разрешаю открыть. Учите-
лем назначаю Софронова".

Дьэ, иһи курдук нуучча
иһээх, саха аһалаах улу-
ус манһайгы үөрэхтээхтэ-
риттэн биридэстэрэ, ула-
хан патриот, байэтин бэс
билэр улахан дьэһтин оску-
олаа аһан босхо бэрэ-
бит меһенат, улус сурук-
сута Савва Семенович
өһөһүһэн, туруорсуутунан
бир хонук иһинэн байэ-
рыллан, 1914 сылаахха
сатинны 22 күнүгэр I Ха-
тыыга (билиһигитэ Кыта-
наах) манһайгы оскуола
аһыһыбыта. Барыта туох эрэ төрүттээх, айдарыһаах курдук...
Ол саас хаар эрдэ ууллубата, ол аһан иһэр иһи нуучча дьонно
Баккырыттаага оҕото суох дьонго хоммотохторо (ол кэмгэ аһа-
ас аһыһы мал бөһө буоллаа диян), ол кыра нуучча кунни дьонун
кытта барһартан иһи төгүл кыһарыһа аһаһаһамматтаага (хаана
даһаны тардыа эбит) буоллар Савва Семенович төрөөбүтэ бил-
лэр. Очмотугар билиһээ эрдэ оскуола аһыһыбата чакчы.

Ол нуучча кыһыһтан төрүттээх билигин даһаны сырдык хаан
нарын сүтэрэ иһик араас араһаһаһаһаа Собакина, Сидоров
тар, Яковлевтар, Дьяковтар, Терюгинар диян аһаһа-уруу кэмэ
суох. Аһаһа, билиһи, кытаанахтар, дьолбуһугар ол нуучча кыһа
дьонун кытта барһыбатах буоллаа... Савва Семенович оскуолаа
бэлэһтээбит олус улахан, ыраас меһаах үтүө, ытык дьэһтэ Нама
үрөһүн халдыһаһыгар турбута кэһин Кизгэһиһэ көһөрүлэһи
манһайгы оскуола, онтон оһолоһуой, интернат, трактороһеһеһе
кабинета-эһиги буолан баран аһыһах сылааһыта көтүрүлүбүтэ.

Манна оскуола тоһо Хабачча оскуолата дэммитин аһан
аһыһаах. Хабачча (Хатан Хабарга) диян билиһи, кытаанахтар,
төрүтүт Кытаанах Баллы уола. XVII үйэ бүтүүтэ, XVIII үйэ саһала-
һыта оһорон аһыһыт, номохто эһиллэһинэн айыһаһтан айдары-
һаах, бөһөһ-саһаһ, улахан кыахтаах, былааһаах баһи кунни
эбит. Кинини өссө Улахан Оһоньор дьиллэрэ үһү. Дьэһарбаһ дия-
н сиргэ оһорон кыһан таһырдьа ыһыртаһына тэһиһи оһорон
Тонгустай, Тугах сайыһык малларыгар иһиллэрэ үһү. Хабачча маан-
ны уола өлбүтүгэр иһи аһы бииргэ компүттэр. Өссө бири хамна-
чыт уолу "аһыһырдээһиһаһ" тыһнааһыт көмтөрөөру тыһы-
тын ол уол доһоро этэн бэрэһан, тыһа түһэн, куотан хаалыт. Хан-
ныһан даһаны иһин, Хатан Хабачча улахан кыахтаах, сүдү кунни бу-
оһаһ, номохто киирон, манһайгы оскуола кини аһыһан ааттаһ-
наа.

Оттон бу оскуоланы аһарыт С.С.Собакин олоһо, хомойуох
иһин, үһэһаһаага. Улуунук малдан 1921 сыл бүтүүтүн эбэтэр
1922 сыл саһанын дьэһи өлбүт. Кини уһуоһа таһыһар Наматын
үрөһүн бири томлоругар хараллан сытар. Билигин ол томтор "Са-
аһа уһуоһа" диян ааттанар даһаны, аһыһы ыччат, оҕо-уруу үтэ-
лэһи билсэһ, өйдөөһөт. Ол иһин кэһиһиһиги ыччатын сырдыһа,
кэрэһэ тардыһалларыгар олук оһуһут үтүөкэһнээх кунни, кэһиһи-
эк бастакы үөрэхтээһэ, патриота Савва Семенович Собакин аһа
дорбонноһоһуһу эһиллэн, аһа-суола үйэһитиһиһиһи маада.

Хатыһааһа: С.С.Собакин.

И.П.ПОНОМАРЕВ.

Автор суругар этилээр санаа
редакция позициятыгар мэлдэн сөп түбэлээр
буулбатах. Сурукка мыйылар чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппен-эпсизин
остор тус байыт сүгэр.